

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Επιστήμες της Αγωγής: Εκπαίδευση Ενηλίκων, Ειδική Αγωγή»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ
ΤΗΣ**

ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ

Θεσσαλονίκη 2020

Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Επιστήμες της Αγωγής: Εκπαίδευση Ενηλίκων, Ειδική Αγωγή»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ
ΤΗΣ**

**THE INFLUENCE OF BILINGUALISM IN THE SOCIAL-EMOTIONAL
DEVELOPMENT OF KINDERGARTENS AND EDUCATIONAL PRACTICES FOR ITS
ENFORCEMENT**

ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ

Εξεταστική επιτροπή

ΓΟΥΛΕΤΑ ΕΙΡΗΝΗ, Επόπτης

ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΟΞΑ

ΠΡΩΙΟΥ ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ

Θεσσαλονίκη 2020

Ο/η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ

Στην οικογένειά μου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ- ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία με τίτλο «Επιρροή της διγλωσσίας στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων και εκπαιδευτικές πρακτικές για την ενίσχυσή της» εκπονήθηκε στα πλαίσια της ολοκλήρωσης του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών με τίτλο «Διά Βίου Μάθηση και Ειδική Αγωγή» με κατεύθυνση «Ειδική Αγωγή» του Τμήματος Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Στην εργασία αυτή επιχειρείται να διερευνηθεί βιβλιογραφικά το σημαντικό, αλλά και επίκαιρο, λόγω του μεταναστευτικού ρεύματος, ζήτημα της επιρροής της διγλωσσίας στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων και να προταθούν εκπαιδευτικές πρακτικές για την ενίσχυσή της.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επόπτριά μου Γουλετά Ειρήνη που αποτέλεσε μέσα από το μάθημά της το έναυσμα για την επιλογή του θέματος, καθώς και για την καθοδήγηση και τη θετικότητα της.

Επιπλέον, οφείλω ένα τεράστιο «ευχαριστώ» στην οικογένειά μου που με στήριξε ψυχολογικά σε όλη τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας μου, όπως συνηθίζει να μου συμπαραστέκεται και να μου ενισχύει το ηθικό σε οποιαδήποτε δοκιμασία της ζωής μου.

Τέλος, δεν θα μπορούσα να παραλείψω να ευχαριστήσω θερμά τα μέλη της επιτροπής, για το χρόνο που αφιέρωσαν για τη μελέτη της διπλωματικής εργασίας, τη συμμετοχή τους στην παρουσίασή μου και τις πολύτιμες παρατηρήσεις και συμβουλές τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
ABSTRACT	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	7
ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΗΠΕΙΡΟΥΣ	7
ΕΠΙΡΡΟΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΓΛΩΣΣΩΝ	24
ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ...	24
ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	29
ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ- ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	32
ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ	36
ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	43
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	44
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	44
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	46
ΣΥΖΗΤΗΣΗ	55
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	64

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται να διερευνηθεί η επιρροή της διγλωσσίας στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Επιπλέον, στοχεύει στην παρουσίαση εκπαιδευτικών πρακτικών για την ενίσχυσή της. Η διερεύνηση του θέματος πραγματοποιείται μέσα από μια βιβλιογραφική ανασκόπηση. Η εργασία χωρίζεται στο θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος. Στο θεωρητικό αρχικά αναλύεται και συγκρίνεται ο τρόπος ανατροφής των παιδιών σε διάφορες χώρες στις Ηπείρους. Έπειτα περιγράφεται πώς ο πολιτισμός και ο συνδυασμός των γλωσσών μπορούν να επηρεάσουν την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Επιπλέον, επισημαίνονται οι επιπτώσεις και τα πλεονεκτήματα της διγλωσσίας σε αυτή τους την ανάπτυξη. Τέλος, παρουσιάζονται αποτελεσματικές διδακτικές πρακτικές για την ενίσχυση της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των νηπίων. Στο ερευνητικό μέρος συγκρίνονται και σχολιάζονται κατά κεφάλαιο οι έρευνες που συγκεντρώθηκαν στο θεωρητικό μέρος. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης φανερώνουν ότι ο πολιτισμός των δίγλωσσων νηπίων επηρεάζει περισσότερο την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξή τους, καθώς ασκεί επιρροή και στον τρόπο ανατροφής που επιλέγουν οι γονείς, από ότι ο συνδυασμός των γλωσσών. Επιπλέον, τα οφέλη της διγλωσσίας αποδεικνύεται ότι είναι περισσότερα από τις επιπτώσεις της, καθώς και ότι η ζωγραφική αποτελεί το καλύτερο μέσο ενίσχυσης της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των νηπίων.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Διγλωσσία, Κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη, Επιρροή,

Εκπαιδευτικές Πρακτικές

ABSTRACT

In the present study, the influence of bilingualism on the socio-emotional development of infants is examined. In addition, it aims to present educational practices to strengthen it. The subject is being explored through a literature review. The work is divided into theoretical and research part. In theory, the method of raising children in various countries on the continents is first analyzed and compared. It then describes how culture and the combination of languages can affect the socio-emotional development of infants. In addition, the implications and benefits of bilingualism in this development are highlighted. Finally, effective teaching practices are presented to enhance the socio-emotional development of infants. In the research part, the researches that were gathered in the theoretical part are compared and commented on chapter by chapter. In particular, the results of the literature review show that the culture of bilingual infants has a greater impact on their socio-emotional development, as it also influences the parenting style, rather than the combination of languages. In addition, the benefits of bilingualism are proving to be greater than its effects, and that parenting is the best way to enhance the socio-emotional development of infants.

KEY-WORDS: Bilingualism, Socio-emotional development, Influence, Educational Practices

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το συνεχώς αυξανόμενο μεταναστευτικό ζήτημα στην Ελλάδα προκαλεί επιπτώσεις σε πολλά επίπεδα στην κοινωνία μας και ιδιαίτερα στο εκπαιδευτικό. Τα σημερινά νηπιαγωγεία έρχονται αντιμέτωπα με τη μόρφωση και κοινωνικοποίηση των παιδιών από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, γεγονός που απαιτεί την εφαρμογή διαπολιτισμικών τρόπων μάθησης. Εκτός όμως από το φαινόμενο της μετανάστευσης, είναι δυνατόν η διγλωσσία ενός παιδιού να προέρχεται από την ύπαρξη γονέων από δύο διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια. Και στις δύο περιπτώσεις, οι νηπιαγωγοί καλούνται να αντιμετωπίσουν τη διγλωσσία των νηπίων, προκειμένου να συμβάλλουν τόσο στη γνωστική, όσο και στην κοινωνικο-συναισθηματική τους ανάπτυξη. Όπως επισημαίνουν οι Cole και Cole (2011) υπάρχει μια σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ της συναισθηματικής, κοινωνικής και γνωστικής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, «τα συναισθήματα διαμορφώνουν τον τρόπο που σκεφτόμαστε και ενεργούμε και τα γνωστικά μας σχήματα διαμορφώνουν τα συναισθήματα που βιώνουμε». Στην παρούσα εργασία θα διερευνηθεί πώς επηρεάζει η διγλωσσία των νηπίων την ανάπτυξή τους όσον αφορά την κοινωνικοποίησή τους στην τάξη και τη διαχείριση των συναισθημάτων τους στο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον.

Όταν χαρακτηρίζουμε ένα άτομο «δίγλωσσο» αναφερόμαστε στη δεξιότητα που έχει να διαβάζει, να γράφει, να ακούει και να χρησιμοποιεί στο λόγο του τις δύο γλώσσες. Βέβαια, είναι δυνατόν να μην συνυπάρχουν όλες οι δεξιότητες μαζί και στον ίδιο βαθμό. Με άλλα λόγια, μπορεί κάποια από αυτές να είναι περισσότερο ανεπτυγμένη από άλλες, ανάλογα με το βαθμό έκθεσης και διδασκαλίας των γλωσσών. Υπάρχουν πολλών ειδών διγλωσσίας, ανάλογα με το χρονικό διάστημα που κατακτήθηκαν οι γλώσσες, τον τρόπο και τη σειρά κατά την οποία αποκτήθηκαν καθώς και την επαρκή γνώση των γλωσσών (Baker, 2001).

Σύμφωνα με την Carolyn Saarni (όπως αναφέρεται στο Cole & Cole, 2011), κατά τη νηπιακή ηλικία τα παιδιά αποκτούν ορισμένες δεξιότητες που συνεισφέρουν στην κοινωνικο-συναισθηματική τους ικανότητα. Αρχικά, τα παιδιά σε αυτή την ηλικία κατανοούν τα συναισθήματά τους, τα οποία μπορούν να εκφράσουν με λέξεις που είναι σύμφωνες με τον πολιτισμό τους, αφού είναι σε θέση να γνωρίζουν τους κανόνες έκφρασής του. Επιπλέον, μπορούν να καταλάβουν τα συναισθήματα των ανθρώπων του κοινωνικού τους περιβάλλοντος, γεγονός που συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση της προσωπικότητας των άλλων. Αξιοσημείωτη είναι η ικανότητά τους να συνειδητοποιούν ότι το γεγονός ότι αισθάνονται ορισμένα πράγματα, δε σημαίνει ότι μπορούν πάντα να τα εξωτερικεύουν, καθώς αυτή η έκφραση μπορεί να επηρεάσει κάποιον άλλο και να μεταβάλλει την παρουσίαση του εαυτού του. Τέλος, τα νήπια διαθέτουν αυτορρύθμιση, ώστε να μεταβάλλουν τα συναισθήματά τους.

Όμως το νηπιαγωγείο πραγματοποιεί την εκπαίδευση αυτών των δεξιοτήτων παράλληλα με την αγωγή που παρέχει η οικογένεια στο παιδί. Για αυτό το λόγο είναι απαραίτητο να εξεταστεί πρώτα ο τρόπος ανατροφής των παιδιών στο σπίτι ανάλογα με τον πολιτισμό τους και έπειτα να παρουσιαστούν οι επιρροές της διγλωσσίας στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Για παράδειγμα, όπως επιβεβαιώνει και η βιβλιογραφία, ο ασιατικός πολιτισμός παρουσιάζει διαφορές με τον αμερικανικό, καθώς ο πρώτος επικεντρώνεται στον κολεκτιβισμό και στην αλληλεξάρτηση εντός της οικογένειας, ενώ ο δεύτερος υποστηρίζει την ανεξαρτησία. Βάση αυτού είναι αναμενόμενο το αμερικανικό νηπιαγωγείο να επικεντρώνεται στην ανάπτυξη κοινωνικών παρά ακαδημαϊκών δεξιοτήτων, σε αντίθεση με τους Κορεάτες γονείς που εστιάζουν περισσότερο στις ακαδημαϊκές γνώσεις των παιδιών τους (Ryu, 2004). Τη διαφοροποίηση αυτή μεταξύ των πολιτισμών της Ανατολής και της Δύσης υπογραμμίζουν και οι Hogg και Vaughan (2010), καθώς αναφέρουν ότι οι πρώτοι ανήκουν σε συλλογική κουλτούρα και

προάγουν την αλληλεξάρτηση, ενώ οι δεύτεροι που ανήκουν σε ατομικιστική κουλτούρα εστιάζουν στην ανεξαρτησία. Με αφορμή αυτή τη διαφορά καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η κάθε κουλτούρα μπορεί να αντιμετωπίζει διαφορετικά τη συμπεριφορά στο κοινωνικό σύνολο, τη συμμόρφωση στους κανόνες, καθώς και τις κατάλληλες πρακτικές για την ανάπτυξη της κοινωνικοποίησης των παιδιών.

Για τους παραπάνω λόγους στην παρούσα εργασία αρχικά παρουσιάζεται ο τρόπος ανατροφής των παιδιών σε διάφορες χώρες των πέντε Ηπείρων, ώστε να παρατηρηθούν ομοιότητες και διαφορές, τόσο μεταξύ πολιτισμών διαφορετικών όσο και εντός της ίδιας Ηπείρου. Αυτό θα συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση του κατά πόσο οι πεποιθήσεις και οι αξίες ασκούν επιρροή στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Στη συνέχεια θα εξεταστεί συγκριμένα πώς ο πολιτισμός και ο συνδυασμός γλωσσών επιδρούν σε αυτή τους την ανάπτυξη. Έπειτα θα διερευνηθούν τόσο οι επιπτώσεις της διγλωσσίας, όσο και τα πλεονεκτήματα που αυτή προσφέρει στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Αν και έχει αποδειχθεί ότι τα δίγλωσσα παιδιά έχουν την τάση, ανάλογα με τον πολιτισμό τους, να αλλάζουν την ερμηνεία, τις αξίες και τη συμπεριφορά τους στον κόσμο (Ramírez-Esparza, Gosling, Benet-Martínez, Potter & Pennebake, 2006), η διγλωσσία προσφέρει και πλεονεκτήματα, καθώς όπως έχει υποστηριχθεί, όταν χρησιμοποιείται η γλώσσα του σπιτιού στις πρώτες τάξεις του σχολείου, το δίγλωσσο παιδί παρουσιάζει, αν όχι καλύτερα, ίσα αποτελέσματα κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης από ένα μονόγλωσσο παιδί (Halle κ.ά, 2014). Με την ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας, θα παρουσιαστούν εκπαιδευτικές πρακτικές για την προαγωγή της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των νηπίων, τόσο για τους νηπιαγωγούς όσο και για τους γονείς, ώστε να αξιοποιηθούν για την καλύτερη ενσωμάτωση και αλληλεπίδραση των παιδιών στο κοινωνικό τους περιβάλλον.

Η εργασία χωρίζεται στο θεωρητικό και στο ερευνητικό μέρος. Στο θεωρητικό μέρος παρουσιάζονται οι τρόποι ανατροφής των γονέων σε διάφορους πολιτισμούς, καθώς και πώς αυτός επηρεάζει την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών τους. Επιπλέον, διακρίνονται οι αρνητικές επιρροές, αλλά και τα πλεονεκτήματα της διγλωσσίας σε αυτή τους την ανάπτυξη. Αυτό το μέρος ολοκληρώνεται με την παρουσίαση εκπαιδευτικών πρακτικών για την προαγωγή και ενίσχυσή της. Το ερευνητικό μέρος περιλαμβάνει τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων, τα αποτελέσματα που προέκυψαν καθώς και η συζήτηση με τα συμπεράσματα στα οποία οδηγηθήκαμε και τις προτάσεις για μελλοντικές έρευνες. Στο τέλος της εργασίας παρατίθεται η βιβλιογραφία.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΗΠΕΙΡΟΥΣ

Το νηπιαγωγείο, όπως αναφέρεται, επιδιώκει να μορφώσει, να εκπαιδεύσει και να κοινωνικοποιήσει τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, γεγονός που πραγματοποιείται ταυτόχρονα με τον τρόπο που η οικογένεια του παιδιού το ανατρέφει, προσφέροντάς του την κατάλληλη για αυτούς αγωγή και κοινωνικοποίηση (Κολοβός, 2019). Γι' αυτό το λόγο είναι χρήσιμο να διερευνηθεί αρχικά το περιβάλλον της οικογένειας, αφού είναι το πρώτο με το οποίο τα παιδιά έρχονται σε επαφή και έπειτα με το περιβάλλον του σχολείου. Όπως επιβεβαιώνει και ο Τσιούμης (2003) «η οικογένεια είναι ο βασικός φορέας κοινωνικοποίησης και μεταφοράς πολιτισμικών αξιών γι' αυτό και στη σύγχρονη περίοδο δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ενθάρρυνση και στην υποστήριξη των γονέων, ώστε να έχουν ενεργή συμμετοχή στην εκπαίδευση των παιδιών τους». Επομένως, ο τρόπος ανατροφής του παιδιού στο σπίτι επηρεάζει σημαντικά την αφομοίωση και την κοινωνική του συμπεριφορά στο χώρο του νηπιαγωγείου. Παρακάτω παρουσιάζονται ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο ανατροφής των νηπίων σε διάφορες χώρες μεταξύ των Ηπείρων. Ο διαχωρισμός αυτός πραγματοποιήθηκε προκειμένου να παρουσιαστούν πιο οργανωμένα οι ομοιότητες και οι διαφορές, τόσο μεταξύ του τρόπου ανατροφής των νηπίων στις χώρες των άλλων Ηπείρων, όσο και εντός της ίδιας.

Αμερική

Όσον αφορά την Αμερική, αποδεικνύεται ότι οι Βραζιλιάνες μητέρες, που κατοικούν στο νότιο τμήμα της, επικεντρώνονται περισσότερο στην παρουσίαση του παιδιού στο κοινό με κατάλληλο τρόπο και στην έκθεσή του σε πολλά ερεθίσματα. Όμως, δεν επισημαίνεται η έννοια της πειθαρχίας στον πληθυσμό αυτό. Η σημασία της

παρουσίασης στο κοινό, αν και είναι κοινή για όλες τις Βραζιλιάνες μητέρες, φαίνεται να επηρεάζεται και από τις πολιτισμικές πτυχές των περιοχών όπου ζουν, ενώ η επιμονή τους στην έκθεση των παιδιών σε ερεθίσματα αποδεικνύεται ότι είναι ανάλογη με το μορφωτικό επίπεδό τους (Vieira κ.ά., 2010). Σε άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε γονείς της Βραζιλίας, επισημαίνεται η επιρροή της κοινωνικής τάξης της οικογένειας στις αξίες τους για την ανατροφή των παιδιών τους. Πιο συγκεκριμένα, οι γονείς που προέρχονταν από μεσαίο κοινωνικό επίπεδο έδιναν μεγαλύτερη αξία στην αυτονομία και την κατεύθυνση του εαυτού των παιδιών, σε αντίθεση με αυτούς της εργατικής τάξης που επικεντρώνονταν περισσότερο στην υπακοή των κανόνων. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι οι αξίες των γονέων μπορούν να παρουσιάσουν κάποια μεταβολή με το πέρασμα του χρόνου, δηλαδή η αυτονομία και η κατεύθυνση του εαυτού φαίνεται να είναι πιο σημαντική στην ηλικία των 3 ή 72 μηνών, ενώ στην ηλικία των 36 μηνών οι γονείς μεσαίας τάξης φαίνεται να εκτιμούν περισσότερο την υπακοή στους κανόνες (Tudge κ.ά., 2013).

Μελετώντας τον τρόπο ανατροφής των παιδιών σε βορειότερα μέρη της Αμερικής, όπως στον Καναδά, παρατηρείται περιορισμένη τιμωρία, απόρριψη αλλά και ενθάρρυνση προς τα παιδιά τους προκειμένου να επιτύχουν. Όμως, σημαντική έμφαση δίνεται στην ανεξαρτησία και την αποδοχή τους. Ο αυτοπεριορισμός όμως των παιδιών στον Καναδά φαίνεται ότι επηρεάζεται από την τιμωρία των μητέρων, όχι όμως από την αποδοχή και την ενθάρρυνσή τους. Συγκριτικά, όμως, με τα παιδιά των Κινέζων, παρουσιάζονται ως λιγότερο συγκρατημένα (Chen, Hastings, Rubin, Chen, Cen & Stewart, 1998). Η δημοκρατική συμμετοχή των μητέρων στην Αμερική στη ζωή των παιδιών τους, οι στενές σχέσεις μεταξύ τους και η απουσία εξαναγκασμού επιβεβαιώνεται και από άλλους ερευνητές (Wu κ.ά., 2002). Σε άλλη έρευνα, όπου γινόταν σύγκριση μεταξύ Αμερικανο-Ευρωπαίων και Κινέζων μητέρων σχετικά με τις επιθυμητές κοινωνικές δεξιότητες,

επισημαίνεται η προσήλωση των πρώτων σε δεξιότητες, όπως η παροχή βοήθειας σε άλλους, ο έλεγχος των αρνητικών συναισθημάτων και η έννοια του «μοιράζομαι». Επιπλέον, προκειμένου να προάγουν την κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών τους φαίνεται να χρησιμοποιούν μόνο τον εαυτό τους ως μοντέλο συμπεριφοράς, σε αντίθεση με τις Κινέζες μητέρες που συμπεριλαμβάνουν συμπεριφορές αδελφών και συνομηλίκων τους, καθώς και συμπεριφορές παιδικών ηρώων μέσω αφηγήσεων (Cheah & Rubin, 2003). Και οι Cheah και Chirkov (2008) επισημαίνουν ότι οι Καναδεζο-Ευρωπαϊές μητέρες εστιάζουν ιδιαίτερα στην κοινωνικοποίηση και την ανάπτυξη της κοινωνικής ευαισθησίας των παιδιών, δηλαδή να φέρονται ευγενικά στον κοινωνικό τους περίγυρο και λιγότερο στην εκπαίδευση και την ακαδημαϊκή τους επιτυχία. Σε έρευνα των Tamis-LeMonda, Wang, Koutsouvanou και Albright (2002), αναφέρεται η προσήλωση των μητέρων των Ηνωμένων Πολιτειών σε αξίες που σχετίζονται με την ικανότητα των παιδιών να ξεπεράσουν τις δυνατότητές τους. Με άλλα λόγια, να αντιμετωπίζουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις εχθρικές τους τάσεις, να εκφράζουν απορίες τους και να αναζητούν απαντήσεις, να είναι δημιουργικά και επιμελή, μα το πιο σημαντικό να είναι ανεξάρτητα. Η σημασία της ανεξαρτησίας επιβεβαιώνεται και από τις απαντήσεις των μητέρων που συμμετείχαν στην έρευνα οι οποίες δήλωσαν ότι η πίστη στην οικογένεια είχε λιγότερη σημασία για αυτές, καθώς τη θεωρούν μια απαρχαιωμένη αντίληψη.

Η μετακίνηση ορισμένων πολιτισμών στα κράτη της Αμερικής, ακόμα και αν παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές, φαίνεται ότι επηρεάζει τις αντιλήψεις των γονέων στον τρόπο ανατροφής των παιδιών τους. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε Κινέζες, Αμερικανο-Κινέζες και Αγγλο-Αμερικάνες μητέρες αποδείχθηκε ότι οι δεύτερες ακολουθούσαν πιο δημοκρατικές πρακτικές προς τα παιδιά τους σε σχέση με τις πρώτες, ενώ οι Αγγλο-Αμερικάνες παρουσιάστηκαν ως οι λιγότερο δημοκρατικές. Όσον αφορά την άσκηση περιορισμού και ελέγχου, την πρώτη θέση καταλαμβάνουν οι Κινέζες και

ακολουθούν οι Αμερικανο-Κινέζες και Αγγλο-Αμερικάνες μητέρες. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι δύο τελευταίες επισήμαναν περισσότερες διαμάχες με τους συντρόφους τους και μεγαλύτερο εκνευρισμό στην ανατροφή των παιδιών τους από ότι οι Κινέζες μητέρες (Chiu, 1987). Τον αυταρχισμό των Κινέζων μητέρων στην ανατροφή των παιδιών τους υπογραμμίζουν και οι Su και Hynie (2011), οι οποίοι τις σύγκριναν με Ευρωπαϊκές μητέρες του Καναδά και Κινέζες που μετανάστευσαν εκεί. Αποδείχθηκε ότι οι δύο τελευταίες ομάδες μητέρων έμοιαζαν περισσότερο στον τρόπο φροντίδας των παιδιών τους, από ότι με τις Κινέζες, γεγονός που επιβεβαιώνει την επιρροή της κουλτούρας της χώρας στην οποία ζουν. Όμως οι Cheah και Rubin (2004), πέρα από τις διαφορές, υπογραμμίζουν και αρκετές ομοιότητες που παρουσιάζουν οι Ευρωπαϊκές που κατοικούν στην Αμερική με τις Κινέζες μητέρες. Όπως απέδειξαν, και οι δύο ομάδες μητέρων ήταν αντίθετες με την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών τους και την απέδιδαν σε εξωτερικούς παράγοντες. Επιπλέον, ακολουθούσαν παρόμοιες στρατηγικές αντιμετώπισης αυτής της συμπεριφοράς, όπως επιβάλλοντας ποινές και αποδεκτούς τρόπους συμπεριφοράς ή ακόμα και απειλώντας τα. Η διαφοροποίησή τους όμως έγκειται στην εστίαση των Ευρωπαϊκών μητέρων στα συναισθήματα των παιδιών τους, δηλαδή στο αίσθημα της ευτυχίας και στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους, όταν μελετήθηκε η κοινωνική απόσυρση, ενώ οι Κινέζες μητέρες επικεντρώνονταν αποκλειστικά και μόνο στην αδυναμία κοινωνικοποίησής τους. Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημανθεί η αποδοχή των Ευρωπαϊκών μητέρων της Αμερικής για τη μοναχική συμπεριφορά των παιδιών τους. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα επιρροής μεταναστών γονέων από τη χώρα κατοικίας τους αποτελεί και η έρευνα των Shin, Bayram-Ozdemir, Lee και Cheah (2010), που μελετούν τους τρόπους ανατροφής που ακολουθούν οι Κορεάτες γονείς που ζουν στην Αμερική και την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών τους. Στην έρευνά τους τονίζεται ο θετικός αντίκτυπος που έχει η αμερικανική κουλτούρα στους

ενσωματωμένους αυτούς γονείς στην κοινωνία, δεδομένου ότι προάγουν την ανεξαρτησία και τη λογική στα παιδιά τους, παρέχοντάς τους παράλληλα θερμή υποστήριξη. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών στην περίπτωση των αφομοιωμένων μητέρων υφίστανται εξαιτίας του φυσικού εξαναγκασμού τους, ενώ σε αυτούς που δεν έχουν ενσωματωθεί στην αμερικανική κουλτούρα, τα πρόβλημα προκύπτουν λόγω των ποινών και του άσχημου τρόπου χρήσης της γλώσσας από τους γονείς.

Η επιρροή από δύο διαφορετικούς πολιτισμούς, όμως, ενδέχεται να μην επηρεάζει με τον ίδιο τρόπο τις πεποιθήσεις των γονέων για την ανατροφή των παιδιών τους, αλλά να εξαρτάται σημαντικά και από την κουλτούρα προέλευσής τους. Πράγματι, σε έρευνα όπου μελετήθηκαν οι αξίες Μεξικανο-αμερικανών και Αγγλο-αμερικανών μητέρων σχετικά με την ανατροφή και την εκπαίδευση των παιδιών τους, παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφορές. Οι πρώτες, επηρεαζόμενες περισσότερο από την παράδοσή τους, θεωρούσαν ότι μόνο το σχολείο οφείλει να αναλάβει την ανατροφή των παιδιών, διδάσκοντάς τους ευγένεια, συμμόρφωση και επιδιώκοντας της ακαδημαϊκή τους επιτυχία, χωρίς καμία γονική συμμετοχή. Αντίθετα οι Αγγλο-αμερικάνες μητέρες εστίαζαν περισσότερο στην ανεξαρτησία των παιδιών τους, την κοινωνικά αποδεκτή αλληλεπίδρασή τους με τους άλλους, καθώς και την έκφραση των αποριών τους. Αλλά ακόμα και ανάμεσα στις Μεξικανο-αμερικάνες μητέρες παρατηρήθηκαν διαφοροποιήσεις, οι οποίες εξαρτώνται από το βαθμό ενσωμάτωσής τους στην κουλτούρα της χώρας στην οποία ζουν. Πράγματι, εάν οι γονείς που έχουν μεταναστεύσει σε μια χώρα δεν έχουν επιτύχει την ενσωμάτωσή τους στο κοινωνικό περιβάλλον, τότε οι πεποιθήσεις τους πιθανόν να είναι αυταρχικές για το κράτος υποδοχής, καθώς θα βασίζονται στην παράδοσή τους (Rodriguez & Olswang, 2003). Μια ακόμα απόδειξη για τις διαφορές που μπορούν να παρατηρηθούν μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών στην ίδια χώρα κατοικίας αποτελεί και η

έρευνα των Dixon, Graber και Brooks-Gunn (2008), στην οποία εξετάζεται η σύγκρουση γονέα-παιδιού σε Αφροαμερικάνες, Λατίνες και Αμερικανο-ευρωπαϊές μητέρες. Πιο συγκεκριμένα, οι δύο πρώτες φαίνεται να εμφανίζουν περισσότερες συγκρούσεις με τις κόρες τους σε αντίθεση με τις τελευταίες. Αυτό φαίνεται ότι οφείλεται στις αυταρχικές πρακτικές που χρησιμοποιούν τόσο οι Αφρικανές όσο και οι Λατίνες, προκειμένου να επιβάλλουν τον σεβασμό, αξία που διαδραματίζει καίριο ρόλο στην κουλτούρα τους.

Στην Αμερική, όμως, ζουν και αρκετοί Αφροαμερικάνοι, οι οποίοι ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών τους, προσπαθώντας να τους διδάξουν αξίες τόσο από τον αφρικανικό, όσο και από τον αμερικάνικο πολιτισμό. Πιο συγκεκριμένα, τα ενθαρρύνουν να επιτύχουν στο σχολείο, να αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους, να συνεργάζονται και προπάντων να είναι τίμιοι. Παρά την αφοσίωση όμως αυτών των γονέων στις παραπάνω αξίες, οι κοινωνικές ανισότητες και ο ρατσισμός εις βάρος τους μπορούν να σταθούν εμπόδιο στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών τους (Hill, 2001).

Συμπερασματικά, είναι ευδιάκριτη η αξία της ανεξαρτησίας και της αλληλεπίδρασης με το κοινωνικό σύνολο σε πολλές χώρες της Αμερικής. Όμως, παρουσιάζονται και διαφορές μεταξύ των χωρών της, που βασίζονται είτε στον διαφορετικό πολιτισμό τους, είτε στη μετανάστευση πληθυσμών σε αυτή από άλλες Ηπείρους. Σε γενικές γραμμές, όμως, ο αμερικανικός πολιτισμός φαίνεται να ασκεί επιρροή στον τρόπο ανατροφής των παιδιών από διαφορετικό πολιτισμό περιβάλλον.

Ευρώπη

Όσον αφορά την Ευρώπη, αν και παρουσιάζει ορισμένα κοινά σημεία με την Αμερική στον τρόπο ανατροφής των παιδιών τους, εμφανίζουν και σημαντικές διαφορές. Όπως επισημαίνουν οι Oades-Sese και Li (2011) σε έρευνα που πραγματοποίησαν σε ισπανόφωνα νήπια σχετικά με την προσκόλλησή τους με τους γονείς και τους δασκάλους και την ικανότητα χρήσης της αγγλικής και της μητρικής τους γλώσσας, αποδεικνύεται ότι όσο πιο θετικές είναι οι σχέσεις με τους ενηλίκους, τόσο καλύτερη είναι η επίδοσή τους στα αγγλικά. Επιπλέον, σε αυτό καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει και το υψηλό κοινωνικό επίπεδο της οικογένειας, δεδομένου ότι οι γονείς αυτοί διαθέτουν επάρκεια της γλώσσας, χάρη στην οποία μπορούν να βοηθήσουν αποτελεσματικότερα τα παιδιά τους. Η στενή σχέση παιδιού-γονέα ενισχύει την επικοινωνία και την αλληλεπίδρασή τους, η οποία μπορεί να διαρκεί πολύ περισσότερο, αλλά καθιστά και τους ίδιους τους γονείς ικανούς να παρέμβουν σε περίπτωση αναστάτωσης τους. Στην περίπτωση των νηπιαγωγών, η στοργικότητά τους απέναντι στα παιδιά συμβάλλει στην έκφραση των συναισθημάτων και των εμπειριών τους. Σε έναν άλλο πολιτισμό που ανήκει στην Ευρώπη, αυτόν των Γάλλων, η Suizzo (2002) αναφέρει τη σημασία της επικοινωνίας με το παιδί, σύμφωνα με τις απόψεις των γονέων, η οποία ενισχύει όχι μόνο τη συναισθηματική αλλά και τη γνωστική του ανάπτυξη. Επιπλέον, οι Γάλλοι γονείς φαίνεται να ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών τους, την οποία προάγουν διδάσκοντάς τους σωστούς τρόπους συμπεριφοράς και αλληλεπίδρασης. Τέλος, μια ακόμη αξία για αυτούς τους γονείς, αν και μικρότερης σημασίας από τις δύο που προαναφέρθηκαν, αποτελεί η δημιουργία ενός ισχυρού δεσμού με τα παιδιά τους, με εστίαση στις συναισθηματικές τους ανάγκες. Σε άλλη έρευνα όπου συγκρίνονταν οι τρόποι ανατροφής που επιλέγουν οι γονείς στην Ελλάδα, την Ταιβάν και στις Ηνωμένες Πολιτείες, καθίσταται ξεκάθαρο ότι οι Ελληνίδες μητέρες στοχεύουν στο να γίνουν τα παιδιά τους τίμια, να αναλαμβάνουν τις

ευθύνες τους, να αγαπούν τη χώρα τους και να καλλιεργήσουν το πνεύμα τους. Επιπλέον, σημαντική αξία για αυτές κατέχει ο σεβασμός και η πίστη προς τα μέλη της οικογένειας (Tamis-LeMonda κ.ά., 2002).

Ακόμα και σε περιπτώσεις μετανάστευσης Ευρωπαίων σε άλλες Ηπείρους, αν και ενδέχεται να υιοθετήσουν αξίες από τον πολιτισμό της χώρας διαμονής τους, διατηρούν κάποιες πεποιθήσεις για την ανατροφή των παιδιών τους. Έχει επισημανθεί ότι οι Αγγλο-αμερικάνες μητέρες ασκούν λιγότερο έλεγχο στα παιδιά τους και είναι λιγότερο περιοριστικές από Κινέζες ή Αμερικανο-κινέζες, όμως υποστηρίζουν τον ρόλο της οικογένειας περισσότερο από τις δύο τελευταίες. Επιπλέον, αν και παρουσιάζονται ως λιγότερο δημοκρατικές, δεν εγκρίνουν την επιθετικότητα και την απόρριψη των παιδιών τους, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση των Κινέζων μητέρων (Chiu, 1987). Την αρνητική στάση των Ευρωπαίων μητέρων σχετικά με την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών τους αναφέρουν και οι Cheah και Rubin (2004), αποδίδοντάς την σε παράγοντες του περιβάλλοντος. Προκειμένου να την αντιμετωπίσουν επιβάλλουν ποινές, επιδεικνύουν αποδεκτούς τρόπους συμπεριφοράς ή στη χειρότερη περίπτωση τα απειλούν. Το εύρημα αυτό έρχεται σε αντιδιαστολή με τα αποτελέσματα των Dixon κ.ά. (2008), οι οποίοι απέδειξαν ότι οι Ευρωπαϊές μητέρες της Αμερικής επιλέγουν λιγότερο πειθαρχικές και περιοριστικές μεθόδους ανατροφής των παιδιών. Παρόλα αυτά όμως, όταν έχουν να αντιμετωπίσουν την κοινωνική απόσυρση του παιδιού τους, εστιάζουν στα συναισθήματά του, δηλαδή στο αίσθημα της ευτυχίας και στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους και αποδέχονται τη μοναχική συμπεριφορά τους (Cheah & Rubin, 2004). Σε άλλη έρευνα που προαναφέρθηκε υπογραμμίζεται ότι οι Ευρωπαϊές μητέρες που ζουν στην Αμερική προτρέπουν τα παιδιά τους να παρέχουν βοήθεια σε άλλους, να διαχειρίζονται σωστά τα αρνητικά τους συναισθήματα και να κατανοήσουν την έννοια του «μοιράζομαι». Επιπλέον, προκειμένου να προάγουν την κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών τους

φαίνεται να χρησιμοποιούν μόνο τον εαυτό τους ως μοντέλο συμπεριφοράς για κοινωνικοποίηση και διαχείριση συναισθημάτων (Cheah & Rubin, 2003). Και οι Rodriguez και Olswang (2003) επισημαίνουν την ιδιαίτερη σημασία που δίνουν οι Ευρωπαϊές μητέρες της Αμερικής στην ανάπτυξη της καλοσύνης και της αλληλεπίδρασης των παιδιών τους με άλλα παιδιά, προσθέτοντας παράλληλα και την αξία της ανεξαρτησίας και της έκφρασης των αποριών τους. Η κοινωνικοποίηση και η ανάπτυξη της κοινωνικής ευαισθησίας των παιδιών, ως αξίες των Ευρωπαίων μητέρων του Καναδά τονίζεται και από τους Cheah και Chirkov (2008). Πιο συγκεκριμένα, η κοινωνική ευαισθησία σχετίζεται με την ευγενική συμπεριφορά στον κοινωνικό περίγυρο. Σε αυτό το σημείο να επισημάνουμε ότι οι Ευρωπαϊές μητέρες επικεντρώνονται περισσότερο στις αξίες που προαναφέρθηκαν και λιγότερο στην εκπαίδευση και την ακαδημαϊκή επιτυχία των παιδιών τους. Για την επιρροή που μπορεί να ασκήσει η πολιτισμική ενσωμάτωση των γονέων στη χώρα διαμονής τους, όσον αφορά την κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, μίλησε και η Ramirez (2012), εξετάζοντας ισπανόφωνα παιδιά. Όπως απέδειξε, όσο περισσότερο ενσωματώνονταν πολιτισμικά οι γονείς στη χώρα όπου ζούσαν, τόσες μεγαλύτερες ήταν οι πιθανότητες να εμφανίσουν τα παιδιά τους, εξωτερικά προβλήματα, όπως επιθετική συμπεριφορά και προβλήματα προσοχής, και ιδιαίτερα τα κορίτσια. Μια εξήγηση σε αυτό το φαινόμενο αποτελεί το γεγονός ότι η υιοθέτηση της ανεξάρτητης κουλτούρας της Αμερικής για παράδειγμα, έρχεται σε αντιδιαστολή με την ισπανική κουλτούρα, η οποία εστιάζει σημαντικά στη συναισθηματική υποστήριξη της οικογένειας, τη συνοχή της και την αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών της. Όμως, η κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών φαίνεται ότι δεν σχετίζεται με τις πρακτικές που επιλέγουν οι γονείς να τα μεγαλώσουν, δηλαδή παρέχοντάς τους φροντίδα και επιβάλλοντας την πειθαρχία. Από την άλλη, τα εσωτερικά προβλήματα που μπορεί να εμφανίσει ένα ισπανόφωνο παιδί αποδεικνύεται από τη μελέτη ότι δεν επηρεάζονται από

το φύλο του, τον τρόπο ανατροφής του, καθώς και από την πολιτισμική ενσωμάτωση των γονέων του.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός ότι μπορούν να παρατηρηθούν διαφορές στην ανατροφή των παιδιών ακόμα και ανάμεσα σε πολιτισμούς που ανήκουν στην ίδια Ήπειρο, όπως επισημαίνουν οι Molina, Bulgarelli, Henning και Aschersleben(2014), που σύγκριναν την Ιταλία με τη Γερμανία. Πράγματι, μολονότι και στις δύο ομάδες παιδιών παρατηρήθηκε η ίδια ικανότητα κατανόησης συναισθημάτων, η διαφοροποίησή τους παρατηρήθηκε στην ηλικία των 3 και 5 ετών, καθώς τα ιταλικά παιδιά φάνηκε να υπερτερούν σε σχέση με τα γερμανικά στην κατανόηση των συναισθημάτων. Αξιοσημείωτη παρατήρηση της έρευνας αυτής αποτελεί το γεγονός ότι καμία από τις δύο ομάδες παιδιών δεν επηρεαζόταν από το φύλο τους, αν είχαν αδέρφια ή αν μιλούσαν πολλές γλώσσες.

Πριν προχωρήσουμε όμως στο γεωγραφικό χώρο της Ασίας, θα ήταν χρήσιμο αλλά και ενδιαφέρον να αναζητήσουμε πεποιθήσεις Καυκάσιων (περιοχή Ευρασίας) γονέων που κατοικούν στην Αμερική. Όπως θα αναμέναμε, ο πολιτισμός τους επηρεάζεται τόσο από την ευρωπαϊκή, όσο και από την ασιατική κουλτούρα. Στην έρευνα όμως των Lin και Fu (1990), όπου συγκρίνεται ο τρόπος ανατροφής Κινέζων, μεταναστών Κινέζων και Καυκάσιων της Αμερικής, αναφέρεται ότι οι δύο πρώτες ομάδες είχαν την τάση να προωθούν την ανεξαρτησία των παιδιών τους περισσότερο από τους Καυκάσιους. Επιπλέον, σχετικά με τον έλεγχο που ασκούν οι μητέρες στα παιδιά τους αποδεικνύεται ότι ο μεγαλύτερος παρατηρείται από Κινέζες, ακολουθούν οι Κινέζες μετανάστριες και τελευταίες οι Καυκάσιες. Μολονότι θα αναμέναμε οι Καυκάσιοι επηρεασμένοι από την ευρωπαϊκή κουλτούρα να προωθούν την ανεξαρτησία, είναι προφανές ότι οι επιρροές της ασιατικής είναι ισχυρότερες σε αυτό τον πληθυσμό. Βέβαια, η σύγκριση Κινέζων και Καυκάσιων της Αμερικής στον γονικό έλεγχο, επιβεβαιώνει και την ευρωπαϊκή επιρροή.

Πιθανόν, οι παρατηρήσεις αυτές που έρχονται σε αντιδιαστολή να σχετίζονται με τον παράγοντα (αξία της ανεξαρτησίας, γονικός έλεγχος) που εξετάζεται κάθε φορά.

Ασία

Όσον αφορά την Ασία, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε νήπια της Τουρκίας σχετικά με την κοινωνικο-συναισθηματική τους ανάπτυξη, αποδεικνύεται ότι αυτή επηρεάζεται αρνητικά όταν το παιδί απομακρύνεται από τη μητέρα για διάστημα πάνω από ένα μήνα, καθώς και όταν η οικογένεια διαθέτει περιορισμένα οικονομικά εφόδια. Επιπλέον, επισημαίνεται η σημασία που έχει η μόρφωση και η ψυχολογική διάθεση της μητέρας στην καλύτερη κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού της (Karabekiroglu κ.ά., 2013). Σε άλλη χώρα της Ασίας, στην Κίνα, οι μητέρες αν και παρέχουν προστασία και υποστήριξη στα παιδιά τους προκειμένου να επιτύχουν, ιδιαίτερα όσο είναι μικρά, μπορούν να επιδείξουν απόρριψη, ακόμα και μεθόδους σωματικής τιμωρίας, όπως πρεσβεύει ο Κουμφουκισμός τον οποίο ασπάζονται. Και οι Wu κ.ά. (2002) σε έρευνα που πραγματοποίησαν σε Κινέζους και Αμερικάνους γονείς, επισημαίνουν ότι οι πρώτοι αποδέχονται λιγότερο τα παιδιά τους, μπορεί να είναι λιγότερο στοργικοί και δημοκρατικοί, καθώς και ότι μπορεί να επιδείξουν περισσότερο σωματικό εξαναγκασμό, συγκριτικά με τους Αμερικάνους. Παρόλα αυτά όμως, οι Chen κ.ά. (1998) αποδεικνύουν ότι οι Κινέζοι γονείς προάγουν και την ανεξαρτησία, η οποία συμβάλλει θετικά στον αυτοπεριορισμό των παιδιών τους. Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημανθεί ότι αν και η αποδοχή και η ενθάρρυνση των παιδιών ευνοεί τον αυτοπεριορισμό τους, η επιβολή ποινών και η απόρριψη παρουσιάζει αντίθετα αποτελέσματα. Για τις Κινέζες μητέρες κάνει λόγο και ο Chiu (1987), που τονίζει τον αυταρχικό τρόπο ανατροφής που ακολουθούν, προκειμένου να προστατεύσουν παρά να εμποδίσουν τα παιδιά τους. Φαίνεται, όμως, ότι οι Κινέζοι που ζουν στην Αμερική, αν και διατηρούν τις παραδοσιακές

τους πεποιθήσεις, επηρεάζονται και λίγο από την αμερικανική κουλτούρα, καθιστώντας τους λίγο πιο δημοκρατικούς από τους Κινέζους της Ηπειρωτικής Χώρας. Και οι Su και Hynie (2011) κάνουν λόγο για την αυταρχικότητα που διακατέχει τις Κινέζες μητέρες, ανεξάρτητα ακόμα και από τη χώρα διαμονής τους. Όμως, η έρευνα αυτή αποκαλύπτει ότι ο παράγοντας του άγχους των μεταναστών γονέων εξαιτίας τους κοινωνικού ή φυσικού περιβάλλοντος, μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο ανατροφής των παιδιών τους. Σε άλλη έρευνα, όπου μελετώνται οι απόψεις Κινέζων και Αμερικανο-ευρωπαίων μητέρων σχετικά με τις κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές των παιδιών τους παρατηρείται μια διαφοροποίηση σε σχέση με το φύλο του παιδιού. Οι Κινέζες μητέρες νήπιων κοριτσιών θεωρούσαν ότι η παροχή βοήθειας σε άλλους ανθρώπους είναι σημαντική ή ακόμα και υποχρεωτική κυρίως για ηθικούς λόγους, δηλαδή με σκοπό να χαρακτηριστούν ως άτομα ευγενικά και με ενσυναίσθηση, σε αντίθεση με τις μητέρες των αγοριών που τη θεωρούσαν περισσότερο ως προσδοκία του κοινωνικού συνόλου ή των γονέων (Cheah & Rubin, 2003). Η διαφοροποίηση αυτή των φύλων στον κινέζικο πολιτισμό τονίζεται και στην έρευνα των Park και Cheah (2005). Αυτοί επισήμαναν επίσης την μεγαλύτερη σημασία που έχει για τους γονείς η προσφορά βοήθειας και η αλληλεπίδραση των παιδιών τους με το κοινωνικό σύνολο, συγκριτικά με την ικανότητα διαχείρισης των αρνητικών συναισθημάτων τους. Οι Κινέζοι γονείς υποστηρίζουν ότι η ενίσχυση της σωστής συμπεριφοράς των παιδιών τους επιτυγχάνεται με το να τα επιβραβεύουν για αυτή κάθε φορά που παρατηρείται, αντί να τους παρέχουν απλές οδηγίες. Επιπλέον, προκειμένου να βοηθήσουν τα παιδιά να κοινωνικοποιηθούν και να διαχειρίζονται με κατάλληλο τρόπο τα αρνητικά τους συναισθήματα, εκτός από την άμεση διδασκαλία, αξιοποιούνται και τα άτομα του κοινωνικού τους περιβάλλοντος (γονείς, δάσκαλοι, αδέρφια, συνομήλικοι) ως θετικά πρότυπα συμπεριφοράς, καθώς και αφηγήσεις, όπου οι παιδικοί ήρωες «διδάσκουν» με τα κατορθώματά τους επιθυμητούς τρόπους συμπεριφοράς (Cheah &

Rubin, 2003).

Σημαντικό εύρημα για τον κινέζικο πολιτισμό αποτελεί η μεγαλύτερη ανησυχία των γονέων για την απόσυρση των παιδιών τους από το κοινωνικό σύνολο που θεωρούν ότι βασίζεται σε παράγοντες του περιβάλλοντος, παρά για την επιθετικότητά τους. Όμως, καταφεύγουν και στη χρήση ποινών, απειλών και στρατηγικών κοινωνικά αποδεκτής συμπεριφοράς, με σκοπό περισσότερο τον περιορισμό της επιθετικότητας παρά της απόσυρσής τους. Αν και παρατηρήθηκε ιδιαίτερη αγωνία για την κοινωνική τους απόσυρση, οι γονείς δεν εστίαζαν τόσο στα συναισθήματα του παιδιού τους, όσο στις επιπτώσεις που αυτή μπορεί να επιφέρει στο μέλλον τους, καθώς η δημιουργία ομαδικού πνεύματος είναι πρωτίστης σημασίας (Cheah & Rubin, 2004).

Στην έρευνα των Tamis-LeMonda κ.ά. (2002), οι μητέρες από την Ταϊβάν αποδεικνύεται ότι επικεντρώνονται στη σωστή αγωγή που πρέπει να έχουν τα παιδιά τους. Συγκεκριμένα, ο σεβασμός, η υπακοή και οι καλοί τρόποι συμπεριφοράς απέναντι στους ηλικιωμένους, καθώς και σε όλο το κοινωνικό περιβάλλον αποτελούν αξίες μεγίστης σημασίας για τον πολιτισμό τους. Επιπλέον, και η πίστη στην οικογένεια αποδεικνύεται σπουδαία αξία για τις μητέρες στην Ταϊβάν. Και οι Keshavarz και Baharudin (2009) αναφέρονται στην εστίαση του ασιατικού πολιτισμού προς την έννοια της «ομάδας», είτε αυτή αφορά την οικογένεια είτε ολόκληρη την κοινωνία. Θα ήταν παράδοξο οι γονείς στην Ασία να αξιοποιήσουν στρατηγικές που προάγουν την ανεξαρτησία των ατόμων, αφού έρχονται σε αντίθεση με τις αξίες του πολιτισμού τους. Για αυτούς, η ανατροφή των παιδιών τους με αυταρχικό τρόπο αποτελεί τη βέλτιστη μέθοδο για την ανάπτυξη κοινωνικά αποδεκτών τρόπων συμπεριφοράς, δεδομένου ότι συμβάλλει και στην πειθαρχία τους. Σε άλλη έρευνα, όπου εξετάστηκαν οι προσδοκίες των Κινέζων γονέων και ο τρόπος ανατροφής που επιλέγουν σχετικά με την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών τους, αναφέρεται ότι οι γονείς αν και θεωρούν ότι

τα παιδιά μπορούν να κατακτήσουν τέτοιου είδους δεξιότητες κατά τη νηπιακή ηλικία, δεν φαίνεται να τις προσδίδουν ιδιαίτερη αξία. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι το μεγαλύτερο δείγμα αυτής της μελέτης δήλωσε ότι δεν ακολουθεί αυταρχικούς τρόπους ανατροφής, όπως υποδεικνύει ο πολιτισμός τους (Ren & Pope Edwards, 2015). Σύμφωνα με αυτόν, οι Κορεάτες γονείς υποστηρίζουν περισσότερο την αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών της οικογένειας, παρά την ανεξαρτησία. Έτσι, λοιπόν, εξηγείται η έντονη καθοδήγηση που ασκούν στα παιδιά τους για τον έλεγχο της συμπεριφοράς τους, η επιμονή τους στην υπακοή και το σεβασμό των ενηλίκων, καθώς και η υπερβολική φροντίδα που τους παρέχουν σε καθημερινές συνήθειες. Όσον αφορά την εκπαίδευσή τους, θεωρούν ότι τα παιδιά, ήδη από τη νηπιακή ηλικία οφείλουν να κατέχουν αναπτυγμένες δεξιότητες και να χαρακτηρίζονται από ωριμότητα. Έτσι, εξηγούνται οι δεξιότητές τους στην ανάγνωση και την αριθμητική, ήδη από την ηλικία των 5 ετών (Ryu, 2004).

Σε αυτό το σημείο, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον να εξετάσουμε τον τρόπο ανατροφής που επιλέγουν πολιτισμοί που ανήκουν στη Μέση Ανατολή, δεδομένου ότι μπορεί να επηρεάζονται από την ασιατική και την αφρικανική κουλτούρα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο πολιτισμός του Ιράν, όπου οι γονείς δεν ενδιαφέρονται τόσο για τις τεχνικές με τις οποίες τα παιδιά τους μπορούν να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους και να συγκρίνουν τον εαυτό τους με τους υπόλοιπους. Επιπλέον, εντύπωση προκαλεί το ότι αν και θα ήταν εύλογο η παρουσία αδελφών να ενισχύει την κοινωνικοποίηση των παιδιών, στην έρευνα δεν αποδεικνύεται κάτι τέτοιο. Τέλος, επισημαίνεται ότι το να αναπτύξει ένα παιδί συναισθηματικές δεξιότητες στον ιρανικό πολιτισμό δεν σχετίζεται με το αν είναι θηλυκού ή αρσενικού γένους (Yavarian, 2012). Σε άλλη έρευνα όπου μελετήθηκε ο ισραηλινός πολιτισμός, οι μητέρες που συμμετείχαν διέθεταν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και κατοικούσαν σε πόλεις.

Αυτές ανέφεραν ως σημαντικά προσόντα για τα παιδιά τους την ευφυΐα, την ευτυχία, την ανεξαρτησία και την επαγγελματική τους αποκατάσταση. Αντίθετα, δεν θεωρούσαν ότι τα παιδιά τους έπρεπε οπωσδήποτε να συμμορφώνονται, να είναι σωματικά δυνατοί και γενναιόδωροι, προκειμένου να αναπτυχθούν σε άξιους ενήλικες (Rosenthal & Roer- Strier, 2001). Οι έρευνες αυτές αποδεικνύουν ότι όντως οι πολιτισμοί που ανήκουν στη Μέση Ανατολή μπορούν να επηρεαστούν και από τις δύο κουλτούρες της γεωγραφικής τους θέσης, άλλες σε μεγαλύτερο και άλλες σε μικρότερο βαθμό, ανάλογα βέβαια και με τα κοινωνικο-συναισθηματικά χαρακτηριστικά που εξετάζονται κάθε φορά.

Αφρική

Όσον αφορά τους γονείς της Αφρικής, ακόμα και αυτοί που έχουν μεταναστεύσει στην Αμερική, χαρακτηρίζονται από αξίες που έχουν στο επίκεντρο της οικογένειας το παιδί. Έτσι, μέλημά τους είναι να του διδάξουν να είναι τίμιο, να καταβάλλει κάθε προσπάθεια στο σχολείο προκειμένου να φτάσει στην επιτυχία και να αναλαμβάνει τις ευθύνες του μέσα στην οικογένεια. Επιπλέον, εστιάζουν πολύ στο σεβασμό των συγγενών και στην αλληλεπίδραση μαζί τους. Εμπόδια όμως στην προώθηση της κοινωνικοποίησης των παιδιών τους αποτελούν το αν είναι θηλυκού ή αρσενικού γένους, από πού κατάγονται και ποιο είναι το κοινωνικό τους επίπεδο (Hill, 2001). Και ο Bar-On (2004) τονίζει τη σημασία της κοινωνικότητας, καθώς και της αλληλεπίδρασης με τα συγγενικά πρόσωπα. Ακόμα και στην εκπαίδευση των παιδιών τους, οι γονείς επηρεασμένοι από την αξία της αλληλεξάρτησης με τους συγγενείς, αδυνατούν να δεχθούν την απασχόλησή τους κατά μονάδα αντί ομαδικά και την κατακρίνουν. Τέλος, επισημαίνεται ότι οι γονείς διατάζουν και καθοδηγούν τα παιδιά τους μέχρι να μεγαλώσουν, δεδομένου ότι για αυτούς «η απόκτηση γλωσσών επικεντρώνεται στην κατανόηση και όχι στην παραγωγή». Όπως προαναφέρθηκε ο σεβασμός των παιδιών απέναντι στα μέλη της οικογένειας

διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην ανατροφή των αφρικανικών παιδιών. Η έλλειψη σεβασμού προς το πρόσωπο της μητέρας, κυρίως από τα κορίτσια, μπορεί να πυροδοτήσει ισχυρές αντιπαραθέσεις μεταξύ τους, όπως επισημαίνουν οι Dixon κ.ά. (2008). Αυτή η επαναστατική δράση των κοριτσιών αποδείχθηκε ότι οφειλόταν στις υπερβολικά αυταρχικές μεθόδους ανατροφής των μητέρων τους. Σε γενικές γραμμές όμως, αποδείχθηκε ότι τα αφρικανικά κορίτσια επιδείκνυαν μεγαλύτερο σεβασμό προς τους γονείς, όταν συγκρίθηκαν με κορίτσια της Ευρώπης.

Αυστραλία

Όσον αφορά τον τρόπο ανατροφής που επιλέγουν οι Αβορίγινες μητέρες στην Αυστραλία, η έρευνα των Cheah και Chirkov (2008) παρέχει πλούσιες λεπτομέρειες, συγκρίνοντας τις συμπεριφορές και ιδιότητες που θεωρούν αυτές ιδανικές με τις απόψεις των Ευρωπαίων μητέρων στον Καναδά. Οι Αβορίγινες μητέρες, αν και παρουσίασαν ομοιότητες σχετικά με τις ιδιότητες σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο, οι λόγοι για τους οποίους τα παιδιά τους όφειλαν να κοινωνικοποιηθούν διαφοροποιούνταν. Συγκεκριμένα, οι μητέρες της Αυστραλίας εμφάνιζαν λιγότερο ενδιαφέρον για την ευαισθησία των παιδιών τους απέναντι στην κοινωνία, εστιάζοντας περισσότερο στη διδασκαλία και την εκπαίδευσή τους, προκειμένου να επιτύχουν. Οι ερευνητές πιθανολογούν ότι η μεγαλύτερη προσήλωση των Αβοριγινών στην εκπαίδευση των παιδιών τους σε αντίθεση με τις Καναδο-ευρωπαϊές μπορεί να οφείλεται είτε στη δυσκολία να φτάσουν σε ένα υψηλό μορφωτικό επίπεδο είτε στο ρατσισμό που υφίστανται. Επιπλέον, υπογραμμίζεται ότι οι Αβορίγινες μητέρες επιμένουν στο να αναπτύξουν τα παιδιά τους σεβασμό προς την οικογένεια και τους μεγαλύτερους τους, καθώς και να παραμείνουν πιστοί στις παραδόσεις τους. Σχετικά με τις απόψεις τους για την κοινωνικοποίηση των παιδιών τους, αποδείχθηκε ότι αυτές επηρεάζονταν από τις

προσδοκίες που έχει η κοινωνία και ο πολιτισμός τους. Με άλλα λόγια δεν δέχονται για παράδειγμα τα παιδιά τους να είναι αναιδή, επειδή αυτό πρεσβεύει η κοινωνία τους και μπορεί να επιβάλλει τιμωρίες. Ενστερνίζονται, λοιπόν, τις απόψεις της κοινωνίας ότι άμα οι δεξιότητες και οι συνήθειες που σχετίζονται με την κοινωνία είναι κατάλληλες, τότε τα παιδιά θα είναι ικανά να αλληλεπιδρούν αρμονικά με τους άλλους. Αξιοσημείωτος είναι και ο ρόλος του φύλου στις πεποιθήσεις των μητέρων στην Αυστραλία, αφού θεωρούν ότι τα κορίτσια οφείλουν να χαρακτηρίζονται από καλοσύνη και ενσυναίσθηση, καθώς και να εκφράζουν τα συναισθήματά τους στους άλλους, περισσότερο από τα αγόρια.

Η έρευνα όμως των Yagmurflu και Sanson (2009) σε παιδιά της Αυστραλίας και παιδιά της Τουρκίας που ζουν στην Αυστραλία, επισημαίνουν τη στοργικότητα της μητέρας και την επιμονή του παιδιού ως παράγοντες που συμβάλλουν στην κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η διαφοροποίηση των κοινωνικών δεξιοτήτων ανάλογα με το φύλο του παιδιού, δεδομένου ότι τα κορίτσια εμφανίζονται πιο κοινωνικά από τα αγόρια. Αυτό εξηγείται λαμβάνοντας υπόψη το ενδιαφέρον και την προσοχή που δείχνουν τα κορίτσια για τις ανάγκες και τη συναισθηματική κατάσταση των άλλων.

Συμπερασματικά, λαμβάνοντας υπόψη τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρουσιάζονται μεταξύ των Ηπείρων αλλά και μεταξύ των χωρών που ανήκουν στην ίδια Ήπειρο, γίνεται κατανοητό ότι ο τρόπος ανατροφής των παιδιών σε διάφορα μέρη του κόσμου διαφέρει. Ακόμα πιο απαιτητική πιθανολογείται ότι μπορεί να είναι η ανατροφή ενός παιδιού σε ένα πολιτισμικό περιβάλλον, διαφορετικό από αυτό που πρεσβεύει ο δικός του πολιτισμός, στην περίπτωση της μετανάστευσής του. Τόσο ο πολιτισμός, όσο και ο συνδυασμός των γλωσσών που απαιτείται μπορούν να επηρεάσουν την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Σε αυτό συμφωνεί και ο Τσιούμης (2003), ο οποίος υπογραμμίζει ότι οι παραδόσεις κάθε πολιτισμού και το ιστορικό παρελθόν, σε

συνδυασμό με τον τόπο καταγωγής, τη θρησκεία, τη φυλή και των σπουδαίων κοινωνικών στοιχείων για κάθελαό, επηρεάζουν την κοινωνικοποίηση των παιδιών. Επομένως, είναι απαραίτητο να διερευνηθεί αυτό το ζήτημα, ώστε να κατανοηθούν οι επιρροές κάθε πολιτισμού, γεγονός που θα συμβάλλει αργότερα στη διευκόλυνση των γονέων και των εκπαιδευτικών για την καλύτερη προώθηση των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών.

ΕΠΙΡΡΟΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΓΛΩΣΣΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, κάθε Ήπειρος και κατ' επέκταση κάθε χώρα, παρουσιάζει διαφορετικές πεποιθήσεις για την ανατροφή των παιδιών, κάποιες από τις οποίες ενδέχεται να συγκλίνουν και άλλες να παρουσιάζουν αξιοσημείωτες διαφορές. Οι πεποιθήσεις αυτές προκύπτουν από το πολιτισμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο έχουν μεγαλώσει και αναπτυχθεί οι γονείς των παιδιών, αλλά αυτές μπορούν να επηρεαστούν σημαντικά και από τις αξίες του τόπου, στον οποίο μεταναστεύουν. Γι' αυτό το λόγο είναι χρήσιμο να εξετάσουμε πώς ο πολιτισμός, καθώς και ο συνδυασμός γλωσσών επηρεάζει την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων.

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε δίγλωσσα ισπανόφωνα παιδιά, τα οποία φοιτούσαν σε αγγλόφωνα νηπιαγωγεία, εξετάστηκαν οι σχέσεις φιλίας τους με τα αγγλόφωνα παιδιά. Αν και τα ισπανόφωνα παιδιά είχαν κατακτήσει επαρκώς την αγγλική γλώσσα, προκειμένου να επικοινωνούν με τα αγγλόφωνα, δεν κατάφεραν να συνάψουν ισχυρές φιλικές σχέσεις μαζί τους. Όμως, όπως υπογραμμίζεται, η αγγλική επάρκεια δεν φάνηκε να επηρεάζει τις σχέσεις τους, δεδομένου ότι ένα ισπανόφωνο παιδί που δεν κατείχε πλήρως την αγγλική γλώσσα, παρουσίασε καλύτερες κοινωνικές σχέσεις. Στην απουσία φιλικών σχέσεων μεταξύ αγγλόφωνων και ισπανόφωνων παιδιών συμβάλλει η ελάχιστη παρουσία των τελευταίων στην τάξη, αφού οδηγούνται για ένα χρονικό διάστημα

έξω από αυτή για την εκμάθηση των αγγλικών, καθώς και η απουσία φιλικών σχέσεων εκτός σχολείου. Αυτό βέβαια οφείλεται και στις απομακρυσμένες σχέσεις των αγγλόφωνων και ισπανόφωνων γονέων τόσο εντός όσο και εκτός σχολείου, αφού οι τελευταίοι θεωρούν τις οικογενειακές σχέσεις σημαντικότερες από τις φιλικές, όπως προβάλλει ο πολιτισμός τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα ισπανόφωνα παιδιά να συνάψουν φιλικές σχέσεις μόνο μεταξύ τους (Hruska, 2007). Σε άλλη έρευνα που συμμετείχαν πάλι ισπανόφωνα νήπια από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα, αποδείχθηκε ότι με την ηλικιακή ωρίμανση των παιδιών επιτυγχάνεται η καλύτερη κοινωνική τους ανάπτυξη. Επιπλέον, το φύλο του παιδιού φαίνεται να διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο, καθώς τα κορίτσια παρουσιάζονται πιο κοινωνικά από τα αγόρια. Το σημαντικότερο όμως εύρημα, που δεν συμφωνεί με την έρευνα που προαναφέρθηκε, είναι ότι η κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των ισπανόφωνων νηπίων, καθώς και η προετοιμασία τους για το σχολείο, δεν επηρεάζονται από τον πολιτισμό, αλλά από τα χρόνια διαμονής των κηδεμόνων τους στη χώρα όπου μετανάστευσαν (Brizuela, 2012). Και οι McLeod, Harrison, Whiteford και Walker (2016) επισημαίνουν ότι τα πολύγλωσσα παιδιά με ικανότητα λόγου μπορούν να παρουσιάσουν κατά τη νηπιακή ηλικία περισσότερα ελλείμματα στην αγγλική γλώσσα από ότι στα προβλήματα συμπεριφοράς, συγκριτικά με αγγλικά παιδιά με τυπική ομιλία. Όμως, κατά την πρώτη παιδική ηλικία τα πολύγλωσσα αυτά παιδιά παρουσίασαν λιγότερα συμπεριφορικά προβλήματα και ίδια ακαδημαϊκή επίδοση με τους μονόγλωσσους συμμαθητές τους.

Αντίθετα, οι Κινέζοι γονείς, όπως αναφέρουν οι Lin και Fu (1990) ανεξάρτητα ακόμα και στην περίπτωση μετανάστευσής τους, αν και προωθούν την αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών της οικογένειας, δεν παραγκωνίζουν την ανεξαρτησία και την κοινωνικοποίησή τους με άλλα μέλη της κοινωνίας. Η αποτυχία των παιδιών στην ενσωμάτωση της κοινωνίας μπορεί να εξευτελίσει την οικογένεια, σύμφωνα με τον

πολιτισμό τους. Αξιοσημείωτο εύρημα αποτελεί και το ότι ακόμα και αν οι αξίες του Κουμφουκισμού είναι βαθιά ριζωμένες στους μετανάστες Κινέζους, ο πολιτισμός του κοινωνικού τους περιβάλλοντος ενδέχεται να επηρεάσει ορισμένες πεποιθήσεις τους. Σε αντίθεση με αυτή την άποψη έρχονται οι Keshavarz και Baharudin (2009), οι οποίοι καταλήγουν στο ότι αν και οι χώρες που ασπάζονται τον κολεκτιβισμό (Μαλαισία, Κίνα, Ινδία) παρουσιάζουν ομοιότητες καθώς προσανατολίζονται στη δημιουργία σχέσεων εντός της οικογένειας και της κοινωνίας, η προώθηση της ανεξαρτησίας έρχεται αντίθετη με την κουλτούρα τους. Έτσι, είναι προφανές ότι ο πολιτισμός επηρεάζει τον τρόπο ανατροφής των παιδιών στις διάφορες χώρες, ο οποίος με τη σειρά του συμβάλλει στη διαφορετική κοινωνικο-συναισθηματική τους ανάπτυξη.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση του Κινέζικου πολιτισμού με τον Ισραηλινό. Αν και θα αναμέναμε να υπάρχει κάποια ομοιομορφία στις πεποιθήσεις των πολιτισμών που ανήκουν την ίδια Ήπειρο, ο Ισραηλινός πολιτισμός φαίνεται να επηρεάζεται και από την Ευρώπη. Όπως επισημαίνει ο Yavarian (2012) «Στην ιρανική κουλτούρα δίνεται λιγότερη προσοχή στην εκπαίδευση ορισμένων κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων, όπως ο έλεγχος των συναισθημάτων και η επισήμανση διαφορών μεταξύ του εαυτού και των άλλων».

Σε άλλη έρευνα όπου εξετάζεται πώς ο πολιτισμός της Νότιας Κορέας και της Σουηδίας επηρεάζει το εκπαιδευτικό σύστημά τους και κατ' επέκταση την κοινωνική ανάπτυξη των νηπίων, αποδεικνύεται ότι το σύστημα της Σουηδίας υπερέχει σε ποιότητα αυτό την Κορέας. Αυτό αποδεικνύεται από τις περισσότερες ευκαιρίες αλληλεπίδρασης που έχουν τα παιδιά με τους εκπαιδευτικούς τους στη Σουηδία και την οργάνωσή τους σε ομάδες αποτελούμενες από μεγαλύτερα άτομα, ώστε να υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες μάθησης. Αντίθετα, στη Νότια Κορέα οι νηπιαγωγοί επιλέγουν να χωρίζουν τα παιδιά σε ομάδες που παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά. Μια ακόμα αξιοσημείωτη διαφορά των

πολιτισμών τους είναι η εστίαση της Κορέας κυρίως στην ακαδημαϊκή επιτυχία των νηπίων, σε αντίθεση με τη Σουηδία που προσφέρει μια ποικιλία εξωτερικών και εσωτερικών δραστηριοτήτων, όπου τα παιδιά επιλέγουν ποιες δραστηριότητες μάθησης επιθυμούν να κατακτήσουν. Επιπλέον, στη Σουηδία προωθούνται ιδιαίτερα οι δραστηριότητες σε ομάδες, οι οποίες μεταβάλλονται, συγκριτικά με τη Νότια Κορέα όπου τα παιδιά ανήκουν σε μη μεταβαλλόμενες ομάδες. Τέλος, ο πληθυσμός της Κορέας αποδεικνύεται ότι χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη «πολιτιστική επίγνωση» από ότι αυτός της Σουηδίας, η οποία δεδομένης της μεγάλης μετανάστευσης σε αυτή χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία (Sheridan, Giota, Han & Kwon, 2009).

Στην έρευνα του Chain (2017), όπου συμμετέχουν Αμερικανο-ινδοί μαθητές και μαθητές από την Αλάσκα, υπογραμμίζεται ότι η κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξή τους επηρεάζει την επιτυχία τους στην εκπαίδευση, δεδομένου ότι παιδιά με υψηλή κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη πετυχαίνουν υψηλότερες βαθμολογίες. Επιπλέον, αξιοσημείωτο είναι ότι η φυλή δεν διαδραματίζει κανένα ρόλο στην ακαδημαϊκή τους επίδοση, σε αντίθεση με τη φτώχεια. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχει μια σχέση αλληλεξάρτησης ανάμεσα στην επιτυχία των παιδιών στην εκπαίδευση και την κοινωνικο-συναισθηματική τους ανάπτυξη, ανεξάρτητα από τον πολιτισμό τους. Αξιοσημείωτες διαφορές παρατηρούνται και στον πολιτισμό μεταξύ ευρωπαϊκών χωρών, όπως τονίζουν οι Molina κ.ά. (2014), που εξετάζουν την ιταλική και γερμανική κουλτούρα. Συγκεκριμένα, αν και στις δύο ομάδες παιδιών παρατηρήθηκε όμοια κατανόηση συναισθημάτων, τα ιταλικά στις ηλικίες των 3 και 5 ετών υπερείχαν σε αυτή την ικανότητα σε σχέση με τα γερμανικά παιδιά. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι τα πρώτα ανήκουν σε μια κουλτούρα όπου προάγεται η αξία του κοινωνικού συνόλου, ενώ τα δεύτερα σε μια ατομικιστική κουλτούρα, που επίκεντρο αποτελεί το άτομο και τα συμφέροντα του. Την επιρροή των περιβαλλοντικών παραγόντων στη ρύθμιση των συναισθημάτων και τη

συμπεριφορά προς το κοινωνικό σύνολο υπογραμμίζουν και οι Trommsdorff και Cole (2011), προσθέτοντας και τους βιολογικούς παράγοντες. Ανάλογα από τον πολιτισμό που προέρχονται οι γονείς και τις πεποιθήσεις τους που είναι συνδεδεμένες με αυτόν, είναι δυνατό να παρέμβουν σε συμπεριφορές που δεν είναι σύμφωνες με την κουλτούρα τους.

Σε άλλη έρευνα που πραγματοποίησαν οι Graves και Howes (2011) υπογραμμίζουν αρχικά το φύλο του παιδιού ως παράγοντας επιρροής των συμπεριφορικών προβλημάτων, όπου τα κορίτσια επηρεάζονται λιγότερο από τα αγόρια. Όμως όταν λαμβάνεται υπόψη και η εθνικότητα των παιδιών, τα αποτελέσματα μεταβάλλονται. Συγκριτικά με τα λατινικά και τα λευκά αγόρια, τα αφρικανικά αγόρια της Αμερικής είχαν τις ίδιες πιθανότητες να παρουσιάσουν προβλήματα συμπεριφοράς στην τάξη, όμως χαρακτηρίζονταν από μικρότερη κοινωνική αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους τους.

Ο συνδυασμός δύο γλωσσών είναι δυνατόν να επηρεάσει θετικά την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Όπως αποδεικνύουν οι Ramírez-Esparza κ.ά. (2006) ο πολιτισμός και η χρήση δύο γλωσσών, συγκεκριμένα αγγλικά και ισπανικά, μπορούν να οδηγήσουν ένα δίγλωσσο άτομο να γίνει εξωστρεφής, πιο δεκτικός και πιο επιμελής περισσότερο στην αγγλική παρά στην ισπανική γλώσσα. Όμως, αυτό δεν συνεπάγεται ότι το άτομο διαθέτει δύο προσωπικότητες, μία για κάθε πολιτισμό, ώστε να παρατηρηθούν σημαντικές διαφοροποιήσεις.

Από τις έρευνες που παρατέθηκαν παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι ο πολιτισμός μπορεί να επηρεάσει την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών περισσότερο από την πολυγλωσσία. Αυτό εξηγείται εξαιτίας των πολιτισμικών διαφορών που μπορούν να υπάρχουν μεταξύ των χωρών, ακόμα και στην ίδια Ήπειρο. Όμως, όπως αποδείχθηκε, υπάρχουν και έρευνες που υποστηρίζουν ότι ο πολιτισμός δεν αποτελεί τόσο παράγοντα επιρροής, όταν μελετώνται και άλλοι παράγοντες όπως η ηλικία, το φύλο και η ενσωμάτωση των γονέων στην κουλτούρα του τόπου όπου μετανάστευσαν.

ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Όπως προαναφέρθηκε, ο πολιτισμός και ο συνδυασμός των γλωσσών αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Οι επιρροές αυτές ενδέχεται να έχουν είτε θετικό είτε αρνητικό αντίκτυπο στα παιδιά, ανάλογα με τον τρόπο ανατροφής τους. Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τις αρνητικές επιρροές που έχει η διγλωσσία στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων.

Η έρευνα των Wang, Shaokai και Li (2010) υπογραμμίζει ότι «τα δίγλωσσα παιδιά παρουσιάζουν διαφορετικούς τρόπους αυτοδιάθεσης που σχετίζονται με διαφορετικές γλώσσες». Τα δίγλωσσα παιδιά από το Χονγκ Κονγκ που συμμετείχαν σε αυτή καλούνταν να απαντήσουν είτε στην αγγλική είτε στην κινέζικη γλώσσα σε ερωτήσεις που αφορούσαν γεγονότα της ζωής τους. Όπως αποδείχθηκε, τα παιδιά που απάντησαν στα αγγλικά περιέγραψαν εκτενέστερα στοιχεία του εαυτού τους και εμπειρίες που έχουν βιώσει, ενώ παράλληλα προέβαλαν αξίες επηρεασμένες από το Δυτικό κόσμο και συγκεκριμένα την αξία της ανεξαρτησίας. Αντίθετα, τα παιδιά που απάντησαν στα κινέζικα, περιέγραφαν τον εαυτό τους με λιγότερα λόγια, προσέχοντας οι περιγραφές των εμπειριών τους να είναι σύμφωνες με την κοινωνία τους, προβάλλοντας παράλληλα και αξίες του κινέζικου πολιτισμού, όπως είναι η αλληλεξάρτηση με το κοινωνικό περιβάλλον. Αυτά τα αποτελέσματα καθιστούν σαφές ότι μέσω τη γλώσσας ενισχύεται ο πολιτισμός, γεγονός που έχει αντίκτυπο και στη δημιουργία και παρουσίαση του πολιτισμικού εαυτού των παιδιών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα του Sharif (2015), όπου τονίζεται το αντίθετο, δηλαδή πώς η κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη ενός παιδιού επηρεάζει την

εκμάθηση γλωσσών τους. Για την απόδειξη αυτής της σχέσης, εξετάστηκαν νήπια από το Ιράκ στην προσπάθειά τους να μάθουν αγγλικά ως δεύτερη γλώσσα. Τα νήπια που είχαν περισσότερο αναπτυγμένες κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες αποδείχθηκε ότι είχαν μεγαλύτερη επιτυχία στην εκμάθηση των αγγλικών. Όσα παιδιά παρουσίαζαν κοινωνικο-συναισθηματικές ελλείψεις, αδυνατούσαν να αλληλεπιδράσουν με τους δασκάλους ή τον τοπικό πληθυσμό, με αποτέλεσμα να μην λάβουν την κατάλληλη πληροφόρηση. Το πιο σημαντικό όμως εύρημα αποτελεί το ότι τα ελλείμματα αυτά των παιδιών προέρχονταν από τον τρόπο ανατροφής τους στο σπίτι, ο οποίος τους επηρέαζε στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, δεδομένου ότι αρνούνταν να συμμετέχουν στη διαδικασία μάθησης και να αλληλεπιδράσουν με τους συμμαθητές τους. Γίνεται, επομένως, κατανοητό ότι ανάμεσα στη διγλωσσία και τις κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες υπάρχει μια αμφίδρομη σχέση, καθώς η μία μπορεί να επηρεάσει την άλλη με διαφορετικούς τρόπους.

Σε άλλη έρευνα, επισημαίνονται ορισμένες αρνητικές επιρροές της πολυγλωσσίας, εξετάζοντας πολύγλωσσα παιδιά στην προσχολική και αργότερα στη σχολική ηλικία. Στο νηπιαγωγείο τα παιδιά αυτά που εμφανίζουν ομιλία και διαταραχή λόγου, παρουσιάζουν περιορισμένο αγγλικό λεξιλόγιο και προβλήματα συμπεριφοράς. Όμως, όταν εισέρχονται στο δημοτικό, δεν παρατηρείται κανένα πρόβλημα στην κοινωνικο-συναισθηματική τους ευημερία (McLeod κ.ά., 2016). Όπως τονίστηκε και σε προηγούμενα κεφάλαια, ο πολιτισμός των γονέων επηρεάζει τους τρόπους ανατροφής των παιδιών τους, αλλά σημαντική είναι και η επιρροή της κουλτούρας στην οποία χώρα ζουν, σε περιπτώσεις μετανάστευσης. Όπως αναφέρουν οι Shin κ.ά. (2010), ο τρόπος ανατροφής που ακολουθούν οι Κορεάτες μητέρες, σύμφωνα με τον πολιτισμό τους, εκτός από τις πρακτικές στοργικότητας και την ενθάρρυνση της αυτονομίας, περιλαμβάνει και αυταρχικές πρακτικές, όπως σωματική πίεση, άσχημος τρόπος εκφοράς λόγου και περιορισμός της συμπεριφοράς των παιδιών. Αυτές οι αυταρχικές πρακτικές είναι δυνατόν

να δημιουργήσουν προβλήματα στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Απόδειξη αποτελεί η αναφορά της επιρροής των πολιτιστικών στοιχείων της χώρας διαμονής σε αυτές τις αυταρχικές πρακτικές, καθώς χάρη σε αυτές επιτυγχάνονται θετικότερες πρακτικές από τους γονείς. Τις αρνητικές επιρροές του κινέζικου πολιτισμού, ο οποίος ασπάζεται τον Κομφουκιανισμό, επισημαίνει και ο Ryu (2004). Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στην έλλειψη ανεξαρτησίας και πρωτοβουλίας από τα παιδιά, καθώς η αλληλεξάρτηση με τα μέλη της οικογένειας είναι ισχυρή. Επιπλέον, οι γονείς επιβάλλουν στα παιδιά το σεβασμό προς τους ενήλικες και τα συμβουλεύουν, ώστε να εγγυηθούν για την αρμονική συνύπαρξή τους με την κοινωνία.

Αλλά και η εκμάθηση γλωσσών σε δίγλωσσα παιδιά, όπως επισημαίνουν οι Kohnert, Yim, Nett, Kankai και Duran (2005), μπορεί να επιφέρει επιπτώσεις στην κοινωνικο-συναισθηματική τους ανάπτυξη. Πράγματι, εάν τα παιδιά δεν καταφέρουν να κατακτήσουν τη γλώσσα που ομιλείται στο σπίτι, τότε είναι πιθανόν να παρουσιάσουν ελλείμματα τόσο στις κοινωνικο-συναισθηματικές τους δεξιότητες, όσο και στις επιδόσεις στο σχολείο, καθώς και στο δεσμό τους με την οικογένεια.

Εν κατακλείδι, παρατηρούμε ότι η διγλωσσία μπορεί να έχει κάποιο αρνητικό αντίκτυπο στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, η εκμάθηση την μητρικής γλώσσας στο σπίτι και ορισμένα αυταρχικά σημεία στον τρόπο ανατροφής των παιδιών είναι δυνατόν να προκαλέσουν περιορισμό της κοινωνικοποίησης και της έκφρασής τους. Τέλος, ενδιαφέρον προκαλεί η αμφίδρομη σχέση μεταξύ της διγλωσσίας με την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη, αφού όπως αποδείχθηκε εάν ένα παιδί δεν έχει αναπτυγμένη την τελευταία, τότε δυσκολεύεται περισσότερο στην εκμάθηση γλωσσών.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΓΛΩΣΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ- ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Εκτός από τις επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρει το φαινόμενο της διγλωσσίας στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων, είναι δυνατόν να παρουσιάζει και ορισμένα πλεονεκτήματα. Αν και ο πολιτισμός και ο συνδυασμός των γλωσσών με τα οποία έρχεται σε επαφή το παιδί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαχείριση της συμπεριφοράς και των συναισθημάτων του, η ικανότητα των παιδιών να χρησιμοποιούν δύο ή περισσότερες γλώσσες μπορεί να τους προσφέρει ποικίλα οφέλη.

Σε έρευνα που πραγματοποίησαν οι Sun(2019) σε δίγλωσσα νήπια της Σιγκαπούρης που μάθαιναν αγγλικά, καθώς είναι η πιο διαδεδομένη γλώσσα εκεί, σε συνδυασμό με μανδαρινικά, μαλαισιανά και ταμίλ, επισήμαναν το θετικό αντίκτυπο της διγλωσσίας τους. Πράγματι, αυτά τα παιδιά όπως αποδείχθηκε, όταν διέθεταν ένα πλούσιο δίγλωσσο λεξιλόγιο και εξασκούνταν συχνά σε αυτό, τότε παρουσίαζαν καλύτερη κοινωνική συμπεριφορά και κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες. Επιπλέον, το φύλο των παιδιών και η αναγνώριση των συναισθημάτων αποδεικνύεται ότι επηρεάζουν τις δεξιότητες που προαναφέρθηκαν, δεδομένου ότι τα αγόρια έδειξαν χαμηλότερες επιδόσεις σε κοινωνικο-συναισθηματικές εκδηλώσεις.

Άλλη έρευνα που υπογραμμίζει το θετικό αντίκτυπο της διγλωσσίας, αναφέρει ότι τα δίγλωσσα παιδιά συγκριτικά με τα μονόγλωσσα χαρακτηρίζονται με «κοινωνική ευελιξία». Με άλλα λόγια έχουν περισσότερες πιθανότητες αλληλεπίδρασης με τον κοινωνικό τους περίγυρο, χάρη στην ικανότητά τους να προσαρμόζονται και στα δύο γλωσσικά περιβάλλοντα. Όμως, τονίζεται ότι η εναλλαγή αυτή μεταξύ των γλωσσών, μπορεί να συνεπάγεται με την εναλλαγή μεταξύ δύο διαφορετικών πολιτισμών, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται διαφορετικά η «κοινωνική ευελιξία» τους, ανάλογα με τις

πεποιθήσεις της κάθε κουλτούρας (Ikizer&Ramírez-Esparza, 2018). Και οι Ramírez-Esparza κ.ά. (2006) υποστηρίζουν την επιρροή του πολιτισμού και της χρήσης δύο γλωσσών, συγκεκριμένα αγγλικών και ισπανικών στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Ένα δίγλωσσο άτομο μπορεί να γίνει εξωστρεφής, πιο δεκτικός και πιο επιμελής περισσότερο στην αγγλική παρά στην ισπανική γλώσσα. Όμως, αυτό δεν σημαίνει ότι για κάθε πολιτισμό το άτομο διαθέτει διαφορετική προσωπικότητα, επομένως δεν είναι δυνατόν να παρατηρηθούν σημαντικές διαφοροποιήσεις.

Πάνω στην έρευνα των Ikizer και Ramírez-Esparza (2018), που προαναφέρθηκε, βασίστηκαν και οι Vives, Repke και Costa (2018), οι οποίοι συσχέτισαν την ικανότητα των δίγλωσσων παιδιών για κοινωνική ευελιξία με την αναγκαιότητα εναλλαγής μεταξύ των δύο γλωσσών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα δίγλωσσα αλληλεπιδρούν πολύ περισσότερο με τα παιδιά του περιβάλλοντός τους από ότι οι μονόγλωσσοι συμμαθητές τους. Εντύπωση προκαλεί η ερμηνεία αυτού του φαινομένου από τους ερευνητές, οι οποίοι το αποδίδουν στην ικανότητα ανάκλησης της μνήμης που διαθέτουν οι δίγλωσσοι. Με άλλα λόγια, το γεγονός ότι τα δίγλωσσα άτομα επικοινωνούν ανάλογα με το κοινωνικό τους περιβάλλον με διαφορετική γλώσσα, τα βοηθά να θυμηθούν την αλληλεπίδρασή τους, καθιστώντας την εμπειρία αυτή πιο ανεξίτηλη στο μυαλό τους. Άλλη έρευνα που συγκρίνει παιδιά από ασιατικές χώρες που κατέχουν ή όχι την αγγλική γλώσσα με μονόγλωσσους Άγγλους, συμφωνεί με τη θετική επιρροή της διγλωσσίας στην κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Ειδικότερα, τα δίγλωσσα παιδιά που δεν είχαν κατακτήσει πλήρως την αγγλική γλώσσα, επικοινωνούσαν πιο συχνά με τους γονείς στους στη μητρική γλώσσα και γνώριζαν λίγο την αγγλική κατά τα πρώτα χρόνια του σχολείου. Αντίθετα, τα δίγλωσσα που μιλούσαν άπταιστα τα αγγλικά, παρουσίαζαν πιο αδύναμες επικοινωνιακές σχέσεις εντός της οικογένειας. Και οι δύο αυτές περιπτώσεις δίγλωσσων παιδιών επιβεβαιώνουν ότι η γνώση δύο γλωσσών ευνοεί τις σχέσεις του παιδιού με τα

μέλη της οικογένειας, ενώ παράλληλα συμβάλει στη συναισθηματική του ευημερία (Han & Huang, 2010).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα των McLeod κ.ά. (2016), καθώς αρχικά έρχεται σε αντιδιαστολή με τις μελέτες που προαναφέρθηκαν. Πιο συγκεκριμένα αναφέρουν ότι κατά τη νηπιακή ηλικία τα πολύγλωσσα παιδιά με ικανότητα λόγου μπορούν να παρουσιάσουν περισσότερα ελλείμματα στην αγγλική γλώσσα από ότι στα προβλήματα συμπεριφοράς, συγκριτικά με αγγλόφωνα παιδιά με τυπική ομιλία. Όμως, κατά την πρώτη παιδική ηλικία παρουσιάζουν λιγότερα συμπεριφορικά προβλήματα και ίδια ακαδημαϊκή επίδοση με τους μονόγλωσσους συμμαθητές τους. Επομένως, αυτή η έρευνα μας υπενθυμίζει και άλλους παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν την ανάπτυξη κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων σε δίγλωσσα παιδιά, όπως είναι η μεταβλητή της ηλικίας.

Άλλα πλεονεκτήματα της διγλωσσίας αναφέρει και ο Benson (2002), που επισημαίνει το όφελος της δίγλωσσης εκπαίδευσης στις αναπτυσσόμενες χώρες. Ειδικότερα, μέσω της ανάπτυξης της μητρικής γλώσσας, τα παιδιά μπορούν να διδαχθούν επιστήμες και γραμματική, δεξιότητες πάνω στις οποίες θα «χτίσουν» τη δεύτερή τους γλώσσα. Επιπλέον, η παρότρυνση των εκπαιδευτικών στα δίγλωσσα παιδιά να χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα συμβάλλει όχι μόνο στην αξιοποίησή της για τη σύνδεση των αξιών της οικογένειας και του σχολείου, αλλά και στην αυτοεκτίμηση και συνείδηση των παιδιών. Τη σημασία της χρήσης της μητρικής γλώσσας στο σχολείο από τα δίγλωσσα παιδιά επισημαίνουν και οι Halle κ.ά. (2014), καθώς όπως υποστηρίζουν αυτή συντελεί στην καλύτερη κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξή τους. Όμως, μέσα από την έρευνα αυτή δεν φαίνεται τα δίγλωσσα παιδιά να υπερέχουν υπερβολικά σε αυτές τις δεξιότητες από τα μονόγλωσσα.

Άλλου είδους πλεονεκτήματα αναφέρουν οι Nicoladis, Charbonnier και Popescu (2016), που αρχικά τονίζουν ότι τα δίγλωσσα παιδιά δεν μπερδεύονται όσον αφορά τις δύο

γλώσσες που χρησιμοποιούν για την επικοινωνία τους με το εκάστοτε πολιτισμικό περιβάλλον. Επιπλέον, χάρη σε αυτή μπορούν να κατανοούν καλύτερα από τα μονόγλωσσα παιδιά τη διαφορετική οπτική αντίληψη των άλλων ανθρώπων, καθώς και να βρίσκουν τις κατάλληλες λύσεις για την αντιμετώπιση κάποιου προβλήματος. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι έχουν την ικανότητα να αποδίδουν το νόημα ενός ερεθίσματος με δύο διαφορετικές απόψεις. Αν και στην παρούσα μελέτη δεν ήταν δυνατόν να βρεθούν τα οφέλη της διγλωσσίας στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, επισημαίνεται ότι οι δίγλωσσοι ενήλικες, αξιοποιώντας και τις δύο γλώσσες, μπορούν να ανακαλούν στη μνήμη τους γεγονότα που συνδέονται με συναισθηματικές καταστάσεις σε κάθε μία από τις δύο γλώσσες. Τέλος, ο μοναδικός μόνο ενδιασμός των ερευνητών για τη διγλωσσία είναι μήπως αυτή μπορεί να εξαλείψει τη μητρική γλώσσα των παιδιών.

Σε άλλη έρευνα τονίζεται η σχέση μεταξύ κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης νηπίων με την απόκτηση της δεύτερης γλώσσας, εξετάζοντας ισπανόφωνα παιδιά που προσπαθούν να κατακτήσουν την αγγλική γλώσσα. Όπως αποδεικνύεται, όσα από αυτά τα παιδιά είχαν αυτόνομη σκέψη, αποφάσιζαν μόνα τους, χαρακτηρίζονταν από αυτορρύθμιση και δεν παρουσίαζαν προβλήματα συμπεριφοράς κατά τη νηπιακή ηλικία, μπορούσαν ευκολότερα να κατακτήσουν τη δεύτερη γλώσσα. Αυτό σημαίνει ότι οι εκπαιδευτικοί στην περίπτωση που παρατηρήσουν κάποιο παιδί να είναι αποσυρμένο από το κοινωνικό περιβάλλον της τάξης ή να παρουσιάζει δυσκολίες έκφρασης, θα ήταν χρήσιμο να παρέμβουν ώστε να του προτρέψουν να αλληλεπιδράσει με τους άλλους, με απώτερο σκοπό την ανάπτυξή του και στις δύο γλώσσες (Winsler, Kim & Richard, 2014).

ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

Αφού εξετάστηκαν οι τρόποι ανατροφής που επιλέγουν οι γονείς για τα παιδιά τους κατά τη νηπιακή ηλικία σε διάφορες χώρες του κόσμου και εξετάστηκαν οι επιρροές της διγλωσσίας στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, είναι χρήσιμο να διερευνήσουμε και τις εκπαιδευτικές πρακτικές που μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυσή της. Ενδέχεται ορισμένες βέβαια από τις πρακτικές που θα παρουσιαστούν να μην συμφωνούν με τις πολιτισμικές πεποιθήσεις των γονέων. Η συγκέντρωση όμως αυτών των πρακτικών μπορεί να βοηθήσει τόσο τους νηπιαγωγούς, όσο και τους γονείς για την βελτίωση των δεξιοτήτων των παιδιών, ανεξάρτητα από το πολιτισμικό τους περιβάλλον.

Η Gillanders (2007) παρουσιάζει ορισμένες τεχνικές που χρησιμοποίησε η νηπιαγωγός σε μια τάξη, όπου η ομιλούμενη γλώσσα ήταν τα αγγλικά και η οποία περιελάμβανε και ισπανόφωνα νήπια, προκειμένου να ενισχύσει αρχικά την εκμάθηση της γλώσσας, καθώς και την κοινωνικοποίησή τους. Αρχικά η επιλογή ενός παιχνιδιού που δεν απαιτούσε την άριστη γνώση της αγγλικής γλώσσας, αποτέλεσε μέσο για την αλληλεπίδραση των ισπανόφωνων παιδιών με τους συμμαθητές τους. Παράλληλα, όμως βοήθησε τη μειονότητα να αναπτύξει το αγγλικό της λεξιλόγιο σε τέτοιο βαθμό, ώστε να αντιμετωπιστεί και η περιθωριοποίησή τους. Επιπλέον, η νηπιαγωγός επέλεξε και τη τεχνική της ανάγνωσης ιστοριών σε καθημερινή βάση και τη διδασκαλία τραγουδιών και ποιημάτων, τα όποια αξιοποιούνταν για την εκμάθηση συγκεκριμένων βασικών λέξεων για την επικοινωνία. Έτσι, μέσω αυτών των δραστηριοτήτων, η νηπιαγωγός κατάφερε όχι μόνο να αντιμετωπίσει τις γλωσσικές δυσκολίες των ισπανόφωνων νηπίων, αλλά και να προάγει την κοινωνική ενσωμάτωσή τους στην τάξη. Εκτός από τις οργανωμένες δραστηριότητες της νηπιαγωγού, και ο Polivkoski (2017) τονίζει τον καίριο ρόλο που

διαδραματίζει το ελεύθερο παιχνίδι στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Συγκεκριμένα, ενώ στις οργανωμένες δραστηριότητες της νηπιαγωγού, οι συγκρούσεις μεταξύ των παιδιών ήταν πιο περιορισμένες, αφού εστίαζαν την προσοχή τους σε αυτή, παρατηρήθηκε λιγότερη αλληλεπίδραση μεταξύ τους και αξιοποίηση μόνο της επικρατούσας γλώσσας από τα δίγλωσσα παιδιά, αποφεύγοντας τη χρήση της μητρικής τους. Επιπλέον, τα παιδιά απευθύνονταν στην εκπαιδευτικό κυρίως για να ζητήσουν τη βοήθεια ή τις οδηγίες της. Αντίθετα, στο ελεύθερο παιχνίδι, αν και τα παιδιά έρχονταν συχνότερα σε ρήξη μεταξύ τους, παρατηρήθηκε μεγαλύτερη αλληλεπίδραση και περισσότερη χρήση της μητρικής γλώσσας από τους δίγλωσσους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η επεξήγηση φράσεων της κυρίαρχης γλώσσας στη μητρική των δίγλωσσων παιδιών και η παροχή βοήθειας των συνομηλίκων για την κατανόηση των καθηκόντων. Ακόμη, παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά μιμούνταν ο ένας τον άλλον, γεγονός που τους πρόσφερε ιδιαίτερη χαρά, αλλά ασκούσαν και θετική επιρροή μεταξύ τους.

Τη σημασία του παιχνιδιού στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων επισημαίνει και η Trostle (1988), εξετάζοντας δίγλωσσα παιδιά από το Πουέρτο Ρίκο. Η έρευνά της καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά που συμμετείχαν στο ομαδικό παιχνίδι ανέπτυξαν περισσότερο τον αυτοέλεγχό τους, συγκριτικά με τα παιδιά που ανήκαν σε ομάδα ελέγχου, καθώς στο ομαδικό παιχνίδια αλληλεπιδρούσαν. Επιπλέον, τα πρώτα παιδιά μέσω των ομαδικών δραστηριοτήτων παρατηρήθηκε ότι αποδέχονταν ευκολότερα τους συμμαθητές τους, ιδιαίτερα τα αγόρια που φάνηκε να ευνοήθηκαν περισσότερο όσον αφορά τις κοινωνικές τους δεξιότητες από τα παιδιά της ομάδας ελέγχου. Όμως σε δεξιότητες όπως ο αυτοέλεγχος και η φαντασία του παιχνιδιού, και τα δύο φύλα που συμμετείχαν στο ομαδικό παιχνίδι υπερέτευσαν αυτά που δεν έλαβαν καμία θεραπεία παιχνιδιού.

Τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η θεραπεία σε ομάδα έναντι των ομάδων

ελέγχου στην κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων επιβεβαιώνεται και από άλλη έρευνα. Τα παιδιά που συμμετέχουν σε ομάδες θεραπείας, παρουσίασαν μεγαλύτερη κοινωνικότητα και κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων σε σχέση με αυτά που ανήκαν στην ομάδα ελέγχου (Cheng, 2015).

Μια άλλη πρακτική που ενισχύει τόσο τις γλωσσικές όσο και τις κοινωνικές δεξιότητες των νηπίων αποτελεί η ανάγνωση βιβλίων στο σπίτι. Γι' αυτό και οι νηπιαγωγοί είναι χρήσιμο να προτρέπουν τους γονείς να συμμετέχουν με αυτό τον τρόπο στην διδασκαλία των παιδιών τους (Sun, 2019). Για τη σπουδαία συνδρομή της ανάγνωσης ιστοριών στην κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων μιλούν και οι Kohm, Holmes, Romeo και Koolidge (2016). Η ανάγνωση όχι μόνο ενισχύει τη φαντασία των παιδιών αλλά συμβάλλει παράλληλα και στην αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους, γεγονός που τους προκαλεί θετικά συναισθήματα.

Ποικίλες παιδαγωγικές πρακτικές για την προώθηση της κοινωνικής και συναισθηματικής ανάπτυξης όλων των παιδιών στο νηπιαγωγείο, και κυρίως των δίγλωσσων, περιγράφει αναλυτικά η Καραστογιάννη (2007). Αρχικά, προκειμένου τα παιδιά να έρθουν σε μια πρώτη επαφή μεταξύ τους προτείνονται δραστηριότητες γνωριμίας κατά τις οποίες η νηπιαγωγός χρησιμοποιεί ορισμένα αντικείμενα όπως κούκλα, καπέλο, χαρτοκιβώτιο για τηλεόραση ή φωτογραφίες από τις οικογένειες των παιδιών της τάξης. Με αυτές τις δραστηριότητες τα παιδιά παρουσιάζουν τον εαυτό τους, τις αγαπημένες τους συνήθειες, τα ενδιαφέροντά τους και τα μέλη της οικογένειάς, με σκοπό να γνωριστούν καλύτερα μεταξύ τους. Έπειτα περιγράφονται διαπολιτισμικές δραστηριότητες για κάθε ένα γνωστικό αντικείμενο του προγράμματος σπουδών τους. Πιο συγκεκριμένα, στο γνωστικό αντικείμενο της γλώσσας προτείνεται η ακρόαση παιδιών που μιλούν άλλες γλώσσες, την οποία θα ακολουθήσει μια καθοδηγούμενη από ερωτήσεις συζήτηση της νηπιαγωγού με τα παιδιά. Επιπλέον, προτάσεις όπως η γραφή ενός

γράμματος σε μια ξένη χώρα με τη χρήση της ζωγραφιάς από τα παιδιά και η επεξήγηση ότι ένα αντικείμενο ονομάζεται διαφορετικά σε κάθε χώρα με τη βοήθεια εικόνων, συμβάλλει στην καλύτερη αποδοχή των άλλων πολιτισμών από τα νήπια, καθώς και στη συνεργασία τους. Φυσικά από τις προτάσεις αυτές δεν θα έλλειπε και η ανάγνωση και συζήτηση λογοτεχνικών βιβλίων που προάγουν τη διαπολιτισμικότητα. Αξιοσημείωτη είναι η πρόταση για τη δημιουργία ενός παραδοσιακού γλυκού μιας από της χώρες των δίγλωσσων παιδιών μέσα στην τάξη, όπου η νηπιαγωγός θα χωρίσει τα παιδιά σε ομάδες στοχεύοντας στη συνεργασία τους, ενώ αυτή θα τους καθοδηγεί. Στο γνωστικό αντικείμενο της γεωγραφίας τα παιδιά καλούνται να διαλέξουν μια χώρα που τους ενδιαφέρει και να βρουν για αυτή φωτογραφίες με παιδιά, σχετικά με τη ζωή τους, τις ανάγκες τους, τα παραμύθια τους κ.ά. με τη βοήθεια της νηπιαγωγού ή των γονέων στο σπίτι. Όσον αφορά τη μουσική, προτείνεται η εκμάθηση του τραγουδιού «Αν όλα τα παιδιά της Γης» με τη συνοδεία των μουσικών οργάνων που διαθέτει η τάξη. Επιπλέον, ενδιαφέρον θα προκαλούσε στα παιδιά η ακρόαση τραγουδιών από άλλες χώρες, αλλά και η προτροπή ενός δίγλωσσου παιδιού να τραγουδήσει στην τάξη ένα τραγούδι στη μητρική του γλώσσα. Τέλος, η τέχνη που ενώνει όλους τους λαούς δεν θα μπορούσε να λείπει από τις πρακτικές. Με τη δραματοποίηση κάποιας ιστορίας τα παιδιά, όχι μόνο συνεργάζονται αλλά μπαίνουν και στη θέση των άλλων, κατανοώντας καλύτερα τα συναισθήματα και τις ανάγκες τους.

Και άλλοι ερευνητές παρουσιάζουν εκπαιδευτικές πρακτικές από τις νηπιαγωγούς για την προώθηση των κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών, που συμφωνούν σε αρκετά βασικά σημεία με τις προτάσεις της Καραστογιάννη (2007), που αναφέρθηκαν παραπάνω. Η αξιοποίηση των τεχνών, όπως η δραματοποίηση ιστοριών, η ζωγραφική και οι βιωματικές ασκήσεις προτείνονται από πολλούς εκπαιδευτικούς. Επιπλέον, στο γνωστικό αντικείμενο της μουσικής, παρουσιάζονται τα τραγούδια με ή

χωρίς τη χρήση μουσικών οργάνων από υποομάδες των παιδιών ως κατάλληλες πρακτικές για τη συνεργασία τους. Ασφαλώς δεν παραλείπονται και τα παιχνίδια γνωριμίας όπως και το ελεύθερο παιχνίδι, χάρη στα οποία τα παιδιά αλληλεπιδρούν με μεγαλύτερη άνεση. Τα αποτελέσματα όμως αποδεικνύουν ότι για τους εκπαιδευτικούς το πιο χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο αποτελεί η ζωγραφική και το παιχνίδι ρόλων και έπειτα οι βιωματικές δράσεις και τα μουσικά παιχνίδια (Παναγάκη, 2017). Πιθανόν αυτή η προτίμηση να εξηγείται άμα αναλογιστούμε ότι τα δίγλωσσα παιδιά μέσω του σχεδίου μπορούν να επικοινωνούν χωρίς τη δυσκολία που αντιμετωπίζουν στην ομιλία της κυρίαρχης γλώσσας του νηπιαγωγείου και μέσω του ελεύθερου παιχνιδιού μπορούν να χρησιμοποιούν πιο αυθόρμητα τη μητρική τους γλώσσα. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η καλύτερη εξοικείωση των δίγλωσσων με τους συμμαθητές τους, η οποία μπορεί να βοηθήσει και στη γλωσσική τους ανάπτυξη.

Παράλληλα με αυτές τις πρακτικές, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και τα νέα τεχνολογικά μέσα, όπως οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές ή τα τάμπλετ, ώστε να βοηθήσουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Συγκεκριμένα, όπως επισημαίνει η Παυλίδου (2019), αν και τα τεχνολογικά μέσα δεν συμβάλλουν στην αλληλεπίδραση των δίγλωσσων με τους συμμαθητές τους, είναι ιδιαίτερα χρήσιμα για τους εκπαιδευτικούς καθώς μπορούν να τα αξιοποιήσουν για την οργάνωση των δραστηριοτήτων τους, την παρουσίαση στοιχείων από άλλους πολιτισμούς στην τάξη, καθώς και για μετάφραση για την καλύτερη επικοινωνία τους με τους διαπολιτισμικούς μαθητές τους. Βέβαια θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι η σωστή αξιοποίηση των τεχνολογικών μέσων από νηπιαγωγούς που έχουν γνώσεις διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, είναι δυνατόν να συμβάλλει στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των δίγλωσσων παιδιών. Και αυτό διότι μέσω αυτών τα παιδιά μπορούν να κατανοήσουν ορισμένες λέξεις και στοιχεία διαφορετικών πολιτισμών, τα οποία θα χρησιμοποιήσουν στη διαδικασία της γνωριμίας και της αλληλεπίδρασής τους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόταση του Κολοβού (2019) για την εκπόνηση ενός project στην τάξη με θέμα «Ο μικρός πρόσφυγας». Σε αυτό παρατηρούνται ορισμένες ομοιότητες με τις εκπαιδευτικές πρακτικές που προαναφέρθηκαν, όμως η διαφορά τους έγκειται στο μεγαλύτερο χρονικό διάστημα που απαιτείται για την ολοκλήρωσή του, καθώς και στην αναφορά κάποιων νέων δραστηριοτήτων. Οι κοινές δραστηριότητες με ορισμένες παραλλαγές αφορούν τα γνωστικά αντικείμενα της μουσικής, της γλώσσας, του θεάτρου και της ζωγραφικής. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά μαθαίνουν τραγούδια από τη χώρα προέλευσης των δίγλωσσων μαθητών της τάξης τους, έχοντάς τα μεταφράσει στην ελληνική γλώσσα και ακούνε από τη νηπιαγωγό λογοτεχνικά βιβλία που επικεντρώνονται στη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Επιπλέον, τους ζητείται αφού ζωγραφίσουν σε ένα χαρτί το πριν και το μετά της ζωής του πρόσφυγα, να δραματοποιήσουν με τη βοήθεια άλλων παιδιών την ιστορία που σκέφτηκαν. Εκτός όμως από αυτές τις εκπαιδευτικές πρακτικές που προαναφέρθηκαν, παρουσιάζονται και άλλες δραστηριότητες. Προτείνεται η προβολή ταινίας που θα παρουσιάζει παιδιά από άλλες χώρες να μιλούν για την προηγούμενη και την τωρινή τους ζωή, μετά την μετανάστευσή τους και η σύγκριση των εθίμων και των εορτών με τους διάφορους πολιτισμούς. Επιπλέον, επισημαίνεται η χρήση του κουκλοθέατρου από τη νηπιαγωγό, η οποία με τη βοήθεια των παιδιών θα απαριθμήσει τα πνευματικά κυρίως στοιχεία που θα πάρει μαζί του το παιδί στην καινούρια του χώρα, καθώς και η δημιουργία ενός κολλάζ, αντλώντας εικόνες από περιοδικά σχετικά με τη ζωή των μεταναστών. Μια ακόμα ενδιαφέρουσα πρόταση αποτελεί η διεξαγωγή της δραστηριότητας «Φοράω τις μαγικές μπότες», κατά την οποία τα παιδιά προσπαθούν να «μπουν» στη θέση του παιδιού-μετανάστη και να περιγράψουν τις σκέψεις του σχετικά με το νέο του σχολείο.

Και η Παπαοικονόμου (2020) προτείνει την εκπαιδευτική μέθοδο project, καθώς και τα παιχνίδια ρόλων και τη δραματοποίηση ως κατάλληλες πρακτικές για την

πρώθηση της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των δίγλωσσων νηπίων, όσο και της ευαισθητοποίησης των υπόλοιπων παιδιών της τάξης. Πέρα από αυτά, όμως, επισημαίνεται ότι εκπαιδευτική υποστήριξη θα παρεχόταν και άμα υπήρχαν στην τάξη λεξικά για τις γλώσσες των δίγλωσσων παιδιών, καθώς και αν η εκπαιδευτικός χρησιμοποιούσε εκφράσεις από τη μητρική γλώσσα των παιδιών.

Όπως είναι λογικό, ορισμένες φορές οι δυσκολίες στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των δίγλωσσων παιδιών μπορούν να συνδεθούν με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην κατανόηση της γλώσσας, προκειμένου να επικοινωνήσουν ευκολότερα με τους συμμαθητές τους. Έτσι, λοιπόν, θα ήταν χρήσιμες και ορισμένες πρακτικές που να βοηθούν στη γλωσσική ανάπτυξη και κατ' επέκταση στην κοινωνικοποίηση και την αύξηση της αυτοπεποίθησής τους. Μια χρήσιμη εκπαιδευτική πρακτική είναι οι νηπιαγωγοί με αφορμή κάποια εικονοβιβλία να απομονώσουν λέξεις κλειδιά από αυτά και αφού τις μεταφράσουν στην μητρική γλώσσα των παιδιών, να τους τις παρουσιάσουν και στις δύο γλώσσες πριν την ομαδική αφήγηση, ώστε να καταλάβουν το κεντρικό νόημα. Επιπλέον, προτείνεται η καθημερινή σύνδεση λέξεων με χειρονομίες για την καλύτερη απομνημόνευσή τους, καθώς και η αξιοποίηση γνωστών τραγουδιών με τις λέξεις που επιλέγονται να διδαχθούν κάθε φορά, δεδομένου ότι τα παιδιά ενθουσιάζονται με το ρυθμό και τη μουσική γενικότερα (Magruder, Hayslip, Espinosa & Matera, 2013).

Συμπερασματικά, οι ποικίλες πρακτικές που προαναφέρθηκαν αποτελούν σημαντικές προτάσεις για τη νηπιαγωγό, προκειμένου να βοηθήσει τα δίγλωσσα παιδιά να αναπτυχθούν. Πιο συγκεκριμένα, οι πιο γνωστές πρακτικές είναι το ελεύθερο παιχνίδι, η ζωγραφική, η αφήγηση λογοτεχνικών βιβλίων από τη νηπιαγωγό, η μουσική και οι ομαδικές οργανωμένες δραστηριότητες. Μέσω αυτών, ενισχύεται η κοινωνικοποίηση, η ενσυναίσθηση και ο έλεγχος των συναισθημάτων των παιδιών.

ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της έρευνας είναι να επεξηγήσει πώς επηρεάζει η διγλωσσία των νηπίων την ανάπτυξή τους όσον αφορά την κοινωνικοποίησή τους στην τάξη και τη διαχείριση των συναισθημάτων τους στο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον. Επιπλέον, αναλύεται πώς ο πολιτισμός και ο συνδυασμός συγκεκριμένων γλωσσών επηρεάζει αυτή τους την ανάπτυξη. Παράλληλα, παρουσιάζονται τόσο οι επιπτώσεις, όσο και τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η διγλωσσία των νηπίων σε αυτή τους την ανάπτυξη. Τέλος, προτείνονται πρακτικές με τις οποίες οι νηπιαγωγοί θα μπορούν να ενισχύσουν την κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων παρά τη διγλωσσία τους.

Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν είναι:

- ✓ Υπάρχουν ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο ανατροφής των νηπίων σε διάφορες χώρες και ποιες είναι αυτές;
- ✓ Πώς ο πολιτισμός και ο συνδυασμός συγκεκριμένων γλωσσών επηρεάζει την κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη των δίγλωσσων νηπίων;
- ✓ Ποιες είναι οι επιπτώσεις της διγλωσσίας σε αυτή την ανάπτυξη των νηπίων;
- ✓ Η διγλωσσία παρουσιάζει πλεονεκτήματα στην κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων και ποια είναι αυτά;
- ✓ Με ποιους τρόπους θα μπορούσαν οι νηπιαγωγοί να ενισχύσουν την κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη των δίγλωσσων νηπίων;

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ερευνητική στρατηγική

Η παρούσα βιβλιογραφική έρευνα πραγματοποιήθηκε με αναζήτηση της βιβλιογραφίας στις εξής βάσεις δεδομένων: Google Scholar, Sage Journal, Elsevier, Taylor & Francis Online, Wiley Online Library. Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν στην αναζήτηση ήταν: consequences of bilingualism, influence of bilingualism, social-emotional development in bilingual preschoolers, raising a preschooler in different countries, advantages of bilingualism in social-emotional development, practices about encouraging social-emotional development in preschoolers. Εκτός όμως από τη διαδικτυακή αναζήτηση, χρησιμοποιήθηκαν και μερικά βιβλία από τη βιβλιοθήκη του σπιτιού και των φίλων, που σχετίζονταν κυρίως με τη ψυχολογία (ειδικότερα με την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων) και την παιδική λογοτεχνία.

Κριτήρια

Τα κριτήρια με τα οποία έγινε η επιλογή των άρθρων και των βιβλίων ήταν τα εξής:

- ✓ άρθρα κυρίως στην αγγλική και ορισμένα στην ελληνική γλώσσα
- ✓ άρθρα από το 2002 και μετά, με ορισμένες εξαιρέσεις
- ✓ αναφορά στον τρόπο ανατροφής παιδιών και στις πέντε Ηπείρους
- ✓ ηλικία παιδιών από 4 μέχρι 6 ετών
- ✓ αναφορά σε μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα της διγλωσσίας στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων
- ✓ προτάσεις πρακτικών από νηπιαγωγούς για την ενίσχυσή της

Διαδικασία επιλογής βιβλιογραφίας

Όσον αφορά την αναζήτηση στις ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, αρχικά εξετάστηκε ο τίτλος του κάθε άρθρου που εμφανιζόταν στις βάσεις που προαναφέρθηκαν. Απαραίτητη προϋπόθεση ήταν να περιλαμβάνουν έννοιες όπως: επιρροή, διγλωσσία, κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη, ανατροφή νηπίων. Αφού επιλέχθηκαν κάποια άρθρα με βάση αυτές τις προϋποθέσεις, αυτά μελετήθηκαν ως προς την περίληψή τους, προκειμένου να διαπιστωθεί άμα τελικά είναι χρήσιμα για το ερευνητικό θέμα. Όσα άρθρα αποτελούσαν ανασκοπήσεις, αξιοποιήθηκαν για τη βιβλιογραφία τους, από την οποία προέκυψαν και άλλα άρθρα που μπορούσαν να συμβάλλουν στην ανάλυση του θέματος. Επιπλέον, ο εμπλουτισμός της ηλεκτρονικής βιβλιογραφίας οφείλεται και στα προτεινόμενα άρθρα που εμφανίζονταν στην οθόνη, τα οποία σχετίζονταν με το θέμα, κάθε φορά που επιλεγόταν ένα σχετικό με το αντικείμενο της έρευνας άρθρο.

Από την άλλη πλευρά, η αναζήτηση στα βιβλία που ήταν διαθέσιμα σχετικά με το θέμα, έγινε αρχικά από τον τίτλο τους και έπειτα από τα περιεχόμενά τους. Αφού έγινε ανάγνωση όλων των περιεχομένων κάθε βιβλίου, σημειώνονταν τα κεφάλαια που εκ πρώτης όψης ήταν αξιοποιήσιμα. Έπειτα, ακολουθούσε η σχολαστική ανάγνωση κάθε κεφαλαίου. Βέβαια και στην περίπτωση των βιβλίων, η βιβλιογραφικές αναφορές που χρησιμοποιούνταν οδηγούσαν στην ανακάλυψη και άλλων σχετικών με το θέμα βιβλίων.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η παρούσα μελέτη αφορούσε την επιρροή της διγλωσσίας στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Όπως, όμως, αναφέρθηκε και παραπάνω, ήταν αναγκαία πρώτα η διερεύνηση του τρόπου ανατροφής των παιδιών σε διάφορες χώρες του κόσμου, αφού η οικογένεια αποτελεί τον πρώτο φορέα κοινωνικοποίησης του παιδιού. Αφού αναλύθηκαν κατά Ηπείρους πολλές γνωστές χώρες και πολιτισμοί, παρατηρήθηκαν ορισμένες ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους.

Ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο ανατροφής μεταξύ των πολιτισμών

Στο γεωγραφικό χώρο της Αμερικής παρουσιάστηκαν οι γονείς που κατοικούν στη Βραζιλία και στον Καναδά, αυτοί που έχουν μεταναστεύσει εκεί και οι Αφροαμερικάνοι. Στη Βραζιλία, οι γονείς ανησυχούν περισσότερο για την παρουσίαση του παιδιού στην κοινωνία και την έκθεσή του σε ερεθίσματα, παρά στην πειθαρχία τους. Μάλιστα, αξιοσημείωτος είναι ο ρόλος τους μορφωτικού επιπέδου των γονέων, δεδομένου ότι αυτοί που διαθέτουν μεσαίο μορφωτικό επίπεδο επιδιώκουν τα παιδιά τους να είναι αυτόνομα, ενώ αυτοί της εργατικής τάξης επικεντρώνονται στην υπακοή των κανόνων από τα παιδιά. Στον Καναδά, σημαντικότερη αξία αποτελεί η ανεξαρτησία και έπειτα η αποδοχή από την κοινωνία, ενώ αντίθετα εκλείπει η τιμωρία και η απόρριψη προς τα παιδιά τους. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι Καναδεζο-Ευρωπαίες, που στόχος τους είναι πρωτίστως τα παιδιά να μπορούν να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους, να μάθουν να μοιράζονται με τους άλλους και να τους βοηθούν, και έπειτα να παρουσιάσουν ακαδημαϊκή επιτυχία. Ακόμα και σε πληθυσμούς που μεταναστεύουν στην Αμερική είναι ορατή η επιρροή της κουλτούρας της, άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σύγκριση Αμερικο-κινέζων, Αγγλο-αμερικάνων και Κινέζων μητέρων, όπου οι πρώτες παρουσιάζονται πιο δημοκρατικές από τις υπόλοιπες. Σε αυτό το

σημείο αξίζει να επισημάνουμε ότι οι Ευρωπαϊές μητέρες της Αμερικής δεν απορρίπτουν τη μοναχική συμπεριφορά των παιδιών τους. Σχετικά με τους Αφρο-αμερικάνους γονείς, αυτοί επιθυμούν τα παιδιά τους να έχουν ακαδημαϊκή επιτυχία, να αναλαμβάνουν ευθύνες, να συνεργάζονται με τους άλλους και να είναι τίμιοι.

Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι οι τρόποι ανατροφής που ακολουθούν οι γονείς στην Αμερική σε διάφορες χώρες παρουσιάζουν τόσο κοινά, όσο και διαφορετικά στοιχεία. Το κοινό τους είναι ότι αποφεύγουν αυταρχικούς τρόπους διαπαιδαγώγησης και τιμωρίας, καθώς και ότι επικεντρώνονται στη σωστή διάπλαση της συμπεριφοράς, ώστε αυτά να έχουν κοινωνική ευαισθησία, τιμιότητα και υπευθυνότητα.

Στην Ευρώπη, οι χώρες που διερευνήθηκαν (Ισπανία, Γαλλία, Ελλάδα, Γερμανία, Ιταλία) παρουσιάζουν όλες θετικές γονικές πρακτικές για την ανατροφή του παιδιού τους, ορισμένες από τις οποίες είναι σύμφωνες με αυτές των Αμερικάνων. Πιο συγκεκριμένα, στην Ισπανία οι γονείς επιδιώκουν στενές σχέσεις με τα παιδιά τους προκειμένου να επιτευχθεί καλύτερη επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Επιπλέον, το μορφωτικό τους επίπεδο φαίνεται να διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο, αφού η μόρφωσή τους συνδέεται με καλύτερη επάρκεια της γλώσσας, την οποία μπορούν να μεταβιβάσουν στα παιδιά τους. Και στη Γαλλία ο ισχυρός δεσμός με τα παιδιά παρουσιάζεται σημαντικός, αφού μέσω αυτού επιτυγχάνεται καλύτερη επικοινωνία, κοινωνικοποίηση και κατανόηση των συναισθηματικών αναγκών των παιδιών τους. Ακόμα και στην Ελλάδα η πίστη στην οικογένεια και την πατρίδα αποτελούν σημαντικές αξίες του πολιτισμού, παράλληλα με την τιμιότητα, την ανάληψη ευθυνών και την καλλιέργεια του πνεύματος. Μια αξιοσημείωτη διαφορά ανάμεσα στα ιταλικά και τα γερμανικά παιδιά αποτελεί το γεγονός ότι τα πρώτα στην ηλικία των 3 και 5 ετών μπορούν να κατανοήσουν περισσότερο τα συναισθήματά τους από τα δεύτερα. Ακόμα και σε περιοχές όπου γεωγραφικά ανήκουν στην Ευρασία, όπως αυτή του Καυκάσου, παρατηρούνται επιρροές και από τις δύο

κουλτούρες. Ειδικότερα, ο περιορισμένος έλεγχος των γονέων στα παιδιά είναι απόρροια της ευρωπαϊκής κουλτούρας, ενώ η περιορισμένη προώθηση της ανεξαρτησίας επηρεάζεται από την ασιατική.

Στην Ασία, οι περισσότερες περιοχές που διερευνήθηκαν παρουσίαζαν δύο κοινά χαρακτηριστικά: τον αυταρχικό τρόπο ανατροφής των παιδιών και την εστίαση του ενδιαφέροντος στην κοινωνικοποίησή τους. Αυτός ο τρόπος ανατροφής υπογραμμίζεται ότι ακολουθείται προκειμένου να υποστηρίξουν και να προστατεύσουν περισσότερο τα παιδιά τους και όχι να τα περιορίσουν. Όμως, δεν εκλείπουν και οι σωματικές τιμωρίες και η απόρριψη των γονέων στην περίπτωση που τα παιδιά δεν παρουσιάσουν κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά, όπως επιθετικότητα, παρά το γεγονός ότι δεν ενδιαφέρονται σημαντικά για τη διαχείριση των αρνητικών συναισθημάτων. Η εστίαση στην κοινωνικοποίηση των παιδιών από μέρους των γονέων δεν σχετίζεται με την κατανόηση των συναισθημάτων του, αλλά με τα αρνητικά αποτελέσματα που μπορεί να επιφέρει στη ζωή του η κοινωνική απόσυρση. Επιπλέον, στον πολιτισμό τους φαίνεται να υπάρχει μια διαφοροποίηση στο φύλο του παιδιού, αφού θεωρούν ότι τα κορίτσια οφείλουν να παρέχουν τη βοήθειά τους στους άλλους, προκειμένου να παρουσιάζουν μια καλή εντύπωση, ενώ τα αγόρια λόγω των προσδοκιών της κοινωνίας. Ακόμα και στην Ταϊβάν προάγεται η υπακοή στους κανόνες και ο σωστός τρόπος συμπεριφοράς στο κοινωνικό σύνολο. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρουμε και τον τρόπο ανατροφής που επιλέγουν οι γονείς στη Μέση Ανατολή (που καταλαμβάνει κομμάτι της Ασίας και της Αφρικής), και συγκεκριμένα στο Ιράν. Η αδιάφορη στάση τους απέναντι στη διαχείριση των συναισθημάτων των παιδιών φαίνεται να είναι απόρροια της ασιατικής κουλτούρας, όπως προαναφέρθηκε, ενώ η ευφυΐα και η επαγγελματική αποκατάσταση να σχετίζεται με την αφρικανική κουλτούρα, αφού επιθυμούν την ακαδημαϊκή επιτυχία των παιδιών τους. Επιπλέον, οι γονείς αυτής της περιοχής δεν θεωρούν ιδιαίτερα προσόντα το να κατέχει

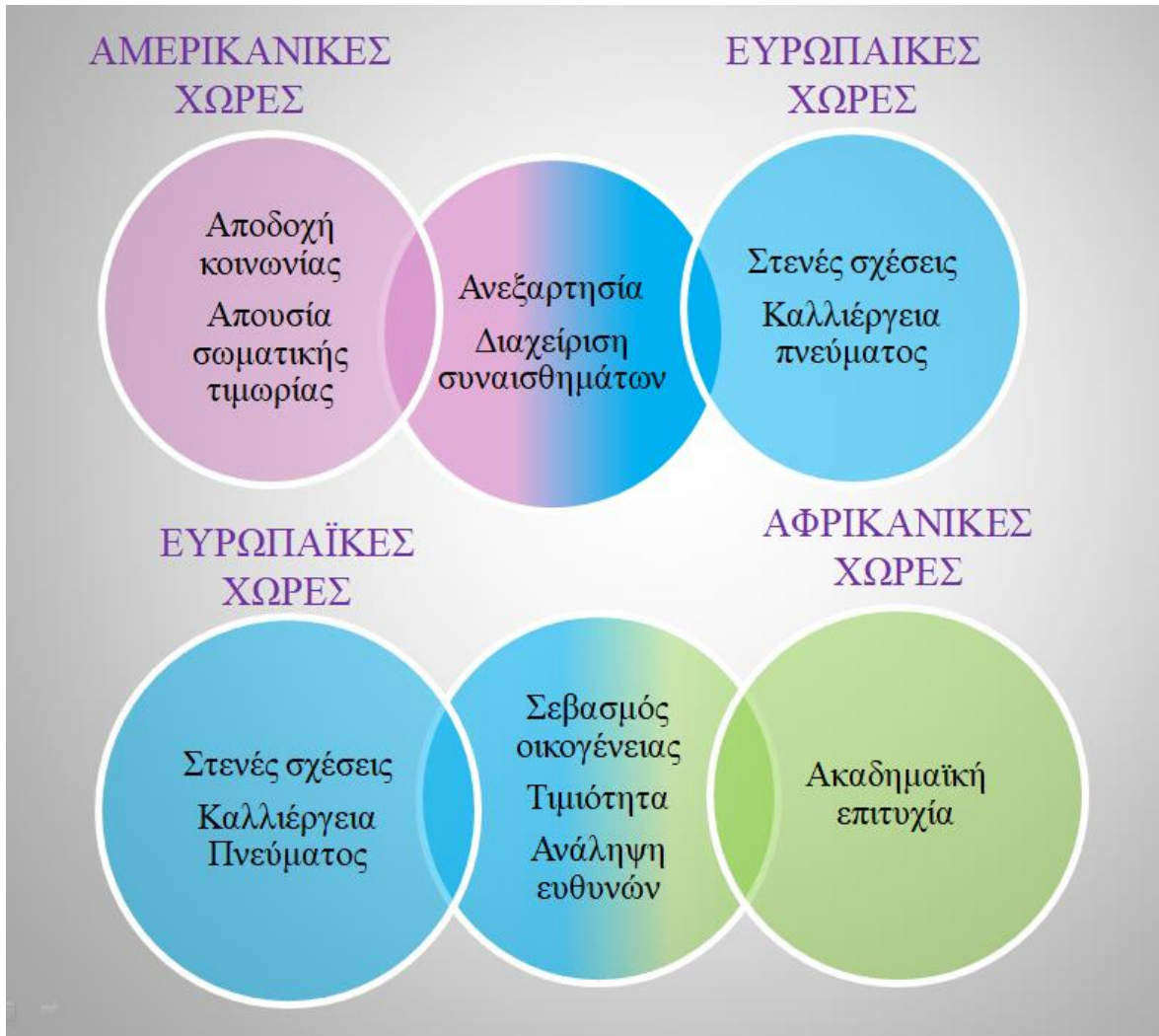
κάποιος σωματική δύναμη και γενναιοδωρία.

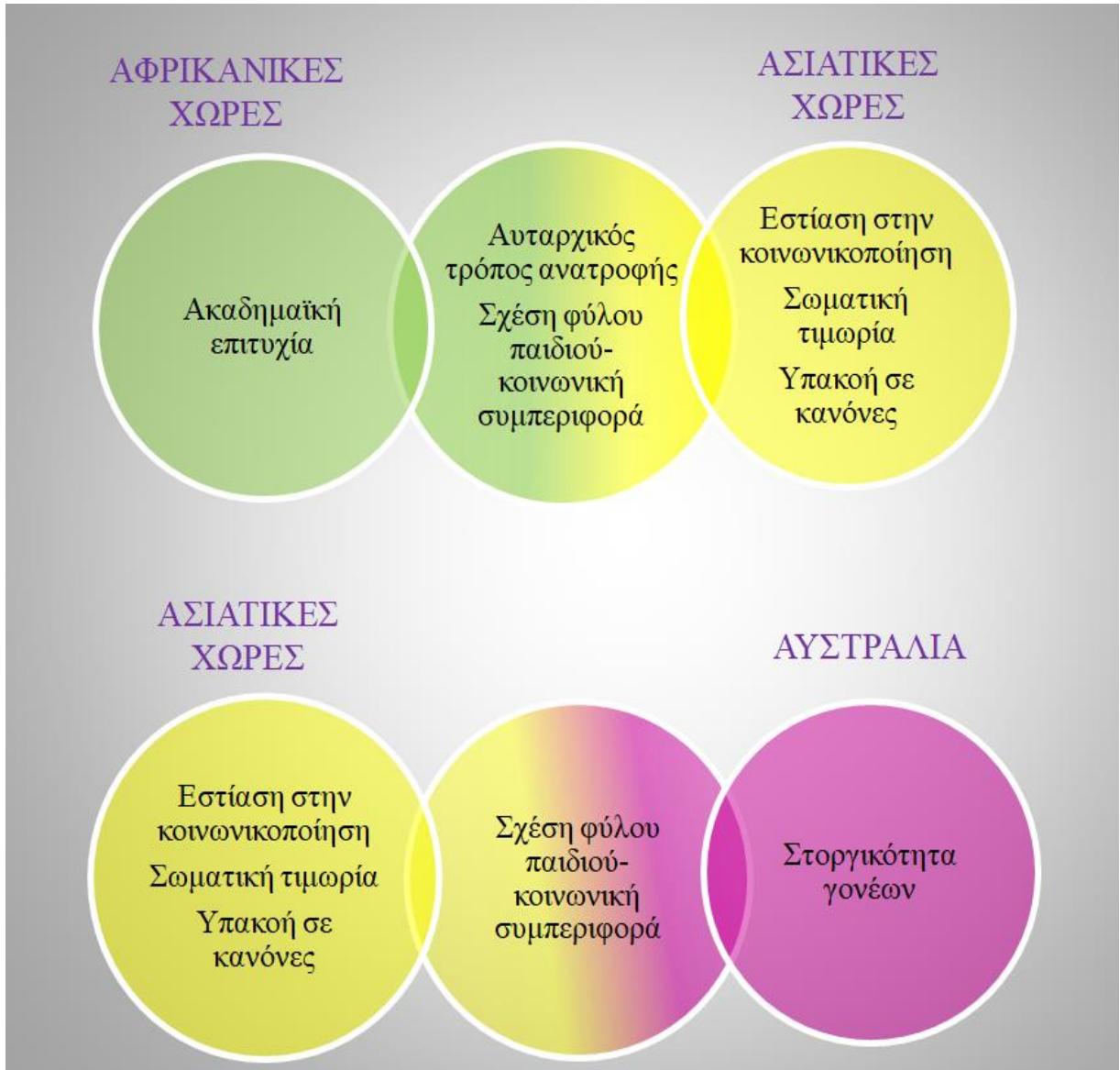
Γενικότερα, ο πολιτισμός της Ασίας συγκριτικά με αυτούς της Αμερικής και της Ευρώπης, παρατηρούμε ότι διαφέρει σε μεγάλο βαθμό. Αυτό συμβαίνει διότι σε αυτόν προάγεται ο αυταρχικός γονικός τρόπος ανατροφής, σε αντίθεση με τους άλλους που ακολουθούν πιο θετικούς και θερμούς τρόπους. Παρόλα αυτά όμως, παρουσιάζουν και κάποια κοινά σημεία, όπως είναι η εστίαση στην κοινωνικοποίηση των παιδιών τους.

Ο τρόπος ανατροφής των γονέων στην Αφρική παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες με αυτόν των γονέων της Ασίας. Πιο συγκεκριμένα, και αυτοί εστιάζουν στην επιτυχία των παιδιών τους στο σχολείο και χρησιμοποιούν αυταρχικές μεθόδους ανατροφής, χωρίς όμως να επισημαίνεται ο σωματικός εξαναγκασμός ως ποινή. Επιπλέον, σημαντικές αξίες για αυτούς αποτελούν η τιμιότητα, η ανάληψη ευθυνών και ο σεβασμός προς τα μέλη της οικογένειας. Θεωρούν ότι η αλληλεπίδραση εντός του οικογενειακού πλαισίου συμβάλλει στην καλύτερη επικοινωνία και την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Τέλος, η κοινωνικοποίηση των παιδιών θεωρείται ότι επηρεάζεται από το φύλο του παιδιού, καθώς και το κοινωνικό επίπεδο της οικογένειας.

Στην Αυστραλία, παρά την περιορισμένη βιβλιογραφία, αποδείχθηκε ότι οι Αβοριγίνες μητέρες, όπως και αυτές στην Αφρική, εστιάζουν περισσότερο στη διδασκαλία και την εκπαίδευση των παιδιών τους, γεγονός που τους αποσπά από την προώθηση της ευαισθησίας για το κοινωνικό σύνολο. Επιπλέον, όπως παρατηρείται και στην Αφρική, σημαντική αξία αποτελεί ο σεβασμός στην οικογένεια, καθώς και η πίστη στις παραδόσεις. Και σε αυτό τον πολιτισμό ο παράγοντας του φύλου φαίνεται να επηρεάζει τους τρόπους ανατροφής των γονέων, αφού σύμφωνα με τις πεποιθήσεις τους τα κορίτσια θα πρέπει να έχουν μεγαλύτερη ενσυναίσθηση και καλοσύνη από τα αγόρια. Όμως, υπογραμμίζεται ότι σε άλλες περιοχές της Αυστραλίας οι γονείς χαρακτηρίζονται από στοργικότητα απέναντι στα παιδιά τους, γεγονός που συμβάλλει στην κοινωνική τους ανάπτυξη.

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

*Τα κοινά σημεία στην ανατροφή των παιδιών μεταξύ των πολιτισμών αποτυπώνονται με τη διαβάθμιση των χρωμάτων.

Επιρροή πολιτισμού και συνδυασμός γλωσσών στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων

Όσον αφορά τον πολιτισμό, όπως προκύπτει από την ανάλυση του τρόπου ανατροφής των παιδιών σε κάθε χώρα, φαίνεται ότι μπορεί να επηρεάσει την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Για παράδειγμα, η εστίαση των Ισπανών γονέων στην αξία της οικογένειας, παρεμποδίζει τη συναναστροφή τους με Άγγλους γονείς, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα τη δυσκολία ανάπτυξης φιλίας μεταξύ των παιδιών τους τόσο εντός, όσο και εκτός σχολικού περιβάλλοντος. Όμως, αξιοσημείωτο είναι το ότι αυτό το αποτέλεσμα δεν προκύπτει εξαιτίας του πολιτισμού τους, αλλά λόγω του χρόνου διαμονής στη νέα χώρα. Από την άλλη, οι Κινέζοι φαίνεται να θεωρούν την κοινωνικοποίηση των παιδιών τους ιδιαίτερα σημαντική, γι' αυτό και εστιάζουν την προσοχή τους σε αυτή, και λιγότερο στη διαχείριση των αρνητικών συναισθημάτων. Για τον έλεγχο των συναισθημάτων και τη διαφοροποίηση του εαυτού τους από τους άλλους ενδιαφέρονται κυρίως οι γονείς του Ισραήλ. Αξιοσημείωτη είναι η διαφοροποίηση της Κορέας από τη Σουηδία, καθώς η πρώτη δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα στην ακαδημαϊκή επιτυχία, ενώ η δεύτερη δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να διαλέξουν δεξιότητες που επιθυμούν να κατακτήσουν.

Όσον αφορά τον συνδυασμό των γλωσσών, αποδείχθηκε ότι τα δίγλωσσα παιδιά που μιλούν αγγλικά και ισπανικά, αν και δεν επηρεάζονται ως προς τις κοινωνικές τους σχέσεις, δεν συνηθίζουν να συναναστρέφονται με παιδιά που μιλούν μόνο αγγλικά. Όμως, αυτό έρχεται σε αντιδιαστολή με το γεγονός ότι η διγλωσσία τους συμβάλλει σημαντικά στην εξωστρέφειά τους, την αποδοχή τους προς τους άλλους και τον ζήλο που εκφράζουν για τη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας.

Συμπερασματικά, ο πολιτισμός είναι δυνατόν να επηρεάσει σε μεγαλύτερο βαθμό την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων από ότι ο συνδυασμός των γλωσσών

σε ένα δίγλωσσο παιδί. Και αυτό διότι οι αξίες που διδάσκονται στο σπίτι ενδεχομένως να μην συμφωνούν με τις αξίες του σχολείου και γενικότερα του άλλου πολιτισμού με τον οποίο εμπλέκονται. Από την άλλη, ο συνδυασμός των γλωσσών πιθανόν να προκαλεί περισσότερα προβλήματα στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού παρά στην κοινωνικοποίησή του. Όμως μέσα από την έρευνα αυτή, προέκυψαν και άλλοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν όπως: τα φύλο, η ηλικία του παιδιού, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων και η ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία.

Επιπτώσεις και οφέλη της διγλωσσίας την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη

Όπως παρουσιάζει η βιβλιογραφία, η διγλωσσία επηρεάζει τόσο αρνητικά, όσο και θετικά την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Όσον αφορά της επιπτώσεις της, αρχικά οι πεποιθήσεις ενός πολιτισμού είναι δυνατόν να εμποδίσουν τη συναισθηματική έκφραση, την ανεξαρτησία και την πρωτοβουλία των παιδιών, ιδιαίτερα άμα εμπλέκονται σε πολιτισμούς με αυταρχικούς τρόπους διαπαιδαγώγησης. Επιπλέον, η αδυναμία των δίγλωσσων παιδιών να επικοινωνήσουν στο νηπιαγωγείο μπορεί να προκαλέσει προβλήματα συμπεριφοράς. Σημαντική ανησυχία παρουσιάζεται για το ενδεχόμενο εξάλειψης της μητρικής γλώσσας, καθώς και για την αδυναμία εκμάθησής της στο σπίτι, χάρη στην οποία επιτυγχάνεται η επίδοση στο σχολείο, ο δεσμός της οικογένειας και οι κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες. Σε αυτό το σημείο να επισημάνουμε ότι η κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη επηρεάζει την εκμάθηση γλωσσών, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα αν υπάρχουν προβλήματα σε αυτήν, τα παιδιά να αποτυγχάνουν να αλληλεπιδράσουν γλωσσικά και να λάβουν τις κατάλληλη πληροφόρηση.

Όμως, τα οφέλη της διγλωσσίας υπερέχουν έναντι των επιπτώσεων, όπως αποκαλύπτει η βιβλιογραφική ανασκόπηση. Πιο συγκεκριμένα, αν και ένα δίγλωσσο παιδί μπορεί να χαρακτηριστεί από αργή λεκτική έκφραση, η γνώση ενός/πλούσιου δίγλωσσου λεξιλογίου μπορεί να επιφέρει καλύτερη κοινωνική συμπεριφορά και περισσότερες πιθανότητες έκφρασης και διαχείρισης συναισθημάτων. Ένα ακόμα πλεονέκτημα αποτελεί η κοινωνική ευελιξία των δίγλωσσων ατόμων, αφού μπορούν να προσαρμόζονται σε δύο πολιτισμικά περιβάλλοντα. Όπως προαναφέρθηκε και στον συνδυασμό των γλωσσών, τα παιδιά αυτά εκφράζουν περισσότερο τις σκέψεις και τα συναισθήματα τους, είναι πιο δεκτικά και επιδεικνύουν επιμονή στην εκμάθηση της νέας γλώσσας. Επιπλέον, η ικανότητά τους να χρησιμοποιούν διαφορετική γλώσσα σε κάθε πολιτισμικό περιβάλλον, ενισχύει την ανάκληση της μνήμης τους, με αποτέλεσμα να θυμούνται γεγονότα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ύπαρξη της μητρικής γλώσσας, η οποία αν και μπορεί με κάποιον τρόπο να λειτουργήσει αρνητικά στην ανάπτυξη των νηπίων, άμα χρησιμοποιηθεί σωστά τόσο στο σπίτι όσο και στο χώρο του νηπιαγωγείου μπορεί να αποτελέσει το υπόβαθρο για την ανάπτυξη επιστημών και γραμματικής. Τέλος, η ικανότητα των δίγλωσσων παιδιών να αλληλεπιδρούν με δύο γλώσσες, τα βοηθά να κατανοούν καλύτερα τη διαφορετική οπτική αντίληψη των άλλων.

Συμπερασματικά, αν και η διγλωσσία μπορεί να επιφέρει αρνητικές συνέπειες στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων, τα οφέλη της είναι περισσότερα. Με την κατάλληλη αξιοποίησή της τόσο από τη νηπιαγωγό, όσο και από τους γονείς, είναι δυνατή η παροχή βοήθειας στα δίγλωσσα νήπια, προκειμένου να διατηρήσουν τη μητρική τους γλώσσα, να εξισορροπήσουν τις διαφορές μεταξύ των πολιτισμών και να ενισχύσουν τις κοινωνικές και συναισθηματικές τους δεξιότητες.

Από το σύνολο των βιβλιογραφικών πηγών που αναλύθηκαν, παρουσιάζονται ποικίλες εκπαιδευτικές πρακτικές που μπορούν να ενισχύσουν, όχι μόνο την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των δίγλωσσων νηπίων, αλλά και τη διάθεση των υπόλοιπων παιδιών της τάξης να αναπτύξουν σχέσεις μαζί τους. Το ελεύθερο παιχνίδι, οι οργανωμένες δραστηριότητες από τη νηπιαγωγό, η ανάγνωση ιστοριών και η εκμάθηση τραγουδιών αποτελούν σημαντικές πρακτικές για την ανάπτυξη των κοινωνικών και συναισθηματικών τους δεξιοτήτων. Επιπλέον, προτείνεται η δημιουργία project που σχετίζονται με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, που μπορούν να περιλαμβάνουν δραματοποίηση από μέρους των παιδιών με αφορμή ένα θέμα που έθιξαν. Ως πιο σημαντική όμως πρακτική, που επισημαίνεται συχνά, είναι η ζωγραφική, μέσω της οποίας τα νήπια, χωρίς τη χρήση του λόγου πολλές φορές, μπορούν να εκφράσουν συναισθήματα και καταστάσεις. Τέλος, με αφορμή και την τεχνολογική εξέλιξη των τελευταίων χρόνων, προτείνεται η αξιοποίηση των τεχνολογικών μέσων όπως υπολογιστών και tablet στο νηπιαγωγείο.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε με αφορμή ορισμένα ερωτήματα που σχετίζονταν με την επιρροή της διγλωσσίας στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων και την ενίσχυσή της. Τα ερωτήματα ήταν τα εξής: α) υπάρχουν ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο ανατροφής των νηπίων σε διάφορες χώρες και ποιες είναι αυτές; β) πώς ο πολιτισμός και ο συνδυασμός συγκεκριμένων γλωσσών επηρεάζει την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των δίγλωσσων νηπίων; γ) ποιες είναι οι επιπτώσεις και τα

πλεονεκτήματα της διγλωσσίας σε αυτή την ανάπτυξη των νηπίων; δ) με ποιους τρόπους θα μπορούσαν οι νηπιαγωγοί να ενισχύσουν την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των δίγλωσσων νηπίων; Αφού πραγματοποιήθηκε σύνοψη των αποτελεσμάτων των ερευνών που μελετήθηκαν, σε αυτό το σημείο αυτά σχολιάζονται προκειμένου να διεξαχθούν συμπεράσματα.

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, παρατηρούνται ορισμένες ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο ανατροφής των νηπίων στις διάφορες χώρες. Πράγματι, οι γονείς στην Αμερική εστιάζουν κυρίως στην ανεξαρτησία τους, καθώς και στη σωστή διάπλαση της συμπεριφοράς, ώστε αυτά να έχουν κοινωνική ευαισθησία, τιμιότητα και υπευθυνότητα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απουσία αυταρχικών τρόπων διαπαιδαγώγησης και τιμωρίας, τα οποία όμως παρουσιάζονται σε πολιτισμούς της Ασίας και συγκεκριμένα στην Κίνα. Σε αυτό το σημείο να τονίσουμε τη σημασία του μορφωτικού επιπέδου των γονέων στη Βραζιλία, αφού όπως επισημαίνουν οι Tudge κ.ά. (2013), όσοι προέρχονται από υψηλό μορφωτικό επίπεδο επιδιώκουν τα παιδιά τους να είναι αυτόνομα, σε αντίθεση με αυτούς της εργατικής τάξης που επιθυμούν τα παιδιά τους να συμμορφώνονται στους κανόνες. Αυτή η διαφοροποίηση είναι λογική, αν αναλογιστούμε ότι όσο πιο μορφωμένος είναι ένας άνθρωπος, τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες έχει, διευρύνοντας τους ορίζοντές του μέσα από την επαφή με τα βιβλία, τις τέχνες και τις κοινωνικές αντιλήψεις, να υιοθετήσουν πιο ανεξάρτητες και λιγότερο συντηρητικές απόψεις στη ζωή τους, τις οποίες θα μεταβιβάσουν στα παιδιά τους. Την άποψη αυτή επιβεβαιώνει και η Τσιγουνάκη (2013) η οποία επισημαίνει ότι το μορφωτικό επίπεδο των γονέων δεν σχετίζεται αποκλειστικά με τη βαθμίδα εκπαίδευσης που έχουν ολοκληρώσει, αλλά και με την επαφή με πολιτισμικά στοιχεία και αντιλήψεις της κοινωνίας τους, όπως και με την πνευματική τους καλλιέργεια μέσω των τεχνών και των βιβλίων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση των Αμερικο-κινέζων, Αγγλο-αμερικάνων

και Κινέζων μητέρων, όπου οι πρώτες παρουσιάζονται πιο δημοκρατικές από τις υπόλοιπες (Chiu, 1987). Αυτό πιθανόν να οφείλεται στις μεγάλες διαφορές στις πεποιθήσεις που παρουσιάζουν οι πολιτισμοί τους, καθώς στις Κινέζες μετανάστριες, που γενικά ακολουθούν πιο αυταρχικό τρόπο διαπαιδαγώγησης, ακόμα και η παραμικρή επιρροή της αμερικανικής κουλτούρας είναι περισσότερο ορατή από ότι στις Αγγλο-αμερικάνες που μπορεί οι αξίες τους να μην διαφέρουν υπερβολικά. Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημάνουμε ότι οι Ευρωπαϊές μητέρες της Αμερικής δεν απορρίπτουν τη μοναχική συμπεριφορά των παιδιών τους, πιθανόν διότι οι κουλτούρες και των δύο πολιτισμών να τους επιτρέπουν να διακρίνουν κάποια θετική επιρροή στην ανάπτυξη των παιδιών τους. Πράγματι, με το μοναχικό παιχνίδι τα νήπια, μαθαίνουν να διασκεδάζουν μόνα τους, χωρίς την απαραίτητη παρέα άλλων παιδιών, γεγονός που συμβάλλει αργότερα στην ανεξαρτησία τους και διεγείρουν με αυτό τον τρόπο τη φαντασία τους. Επιπλέον, συμβάλλει στον απογαλακτισμό τους από τους γονείς όταν είναι καιρός να πάνε σχολείο, ώστε να αποφεύγονται αντιδράσεις κατά τον αποχωρισμό και τα καθιστά ικανά να βρουν μόνα τους λύση σε προβλήματα που τους προκύπτουν (Mahak, 2018). Παρόμοιες αξίες με αυτές της Αμερικής υποστηρίζουν και αρκετές χώρες της Ευρώπης, εστιάζοντας στις στενές σχέσεις μεταξύ της οικογένειας. Αυτές συμβάλουν στην καλύτερη επικοινωνία μεταξύ τους και κατ' επέκταση στην κατανόηση των συναισθηματικών αναγκών των παιδιών και στην κοινωνικοποίησή τους. Βέβαια ακόμα και στις χώρες που ανήκουν στην ίδια Ήπειρο παρουσιάζονται μικρές διαφορές όπως στην περίπτωση των ιταλικών και γερμανικών παιδιών όπου τα πρώτα στην ηλικία των 3 και 5 ετών μπορούν να κατανοήσουν περισσότερο τα συναισθήματά τους από τα δεύτερα (Molina κ.ά., 2014), γεγονός που μπορεί να οφείλεται στο διαφορετικό τρόπο προσέγγισης των γονέων σε κάθε χώρα, αν αναλογιστούμε τις θερμότερες σχέσεις που μπορεί να έχουν οι γονείς της Ιταλίας με τα παιδιά τους, από ότι οι Γερμανοί. Την άποψη αυτή επιβεβαιώνουν και οι

Best, House, Barnard και Spicker (1994), οι οποίοι υπογραμμίζουν ότι οι γονείς στην Ιταλία και τη Γαλλία φαίνεται να αλληλεπιδρούν περισσότερο με τα παιδιά τους, από ότι στη Γερμανία, καθώς και ότι οι πατεράδες στη Γερμανία παρουσιάζουν τη λιγότερη ενασχόληση με αυτά, συγκριτικά με τις μητέρες. Αντίθετα στην Ασία, όπως προαναφέρθηκε οι γονείς επιλέγουν αυταρχικούς τρόπους ανατροφής και δεν αποφεύγουν σωματικές τιμωρίες, προκειμένου να περιορίσουν συμπεριφορές που δεν είναι κοινωνικά αποδεχτές. Για αυτούς η κοινωνικοποίηση των παιδιών τους και η αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών της οικογένειας διαδραματίζουν τον σπουδαιότερο ρόλο, ακόμα και από τη σωστή διαχείριση των αρνητικών συναισθημάτων τους, για την οποία αδιαφορούν. Η διαφοροποίηση αυτή μεταξύ του ασιατικού και αμερικανικού πολιτισμού επιβεβαιώνεται και από τους Hogg και Vaughan (2010), οι οποίοι επισημαίνουν ότι οι χώρες που ανήκουν στη Δύση προάγουν την ανεξαρτησία, ενώ αυτές της Ανατολής εστιάζουν στην αλληλεξάρτηση. Και στην Αφρική, ανήκοντας στις ανατολικές χώρες, ακολουθούνται αυταρχικές μέθοδοι ανατροφής και υποστηρίζεται η αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών της οικογένειας. Επιπλέον, οι γονείς εκεί ανησυχούν για την ακαδημαϊκή επιτυχία των παιδιών τους και επιθυμούν αυτά να σέβονται την οικογένεια, να αναλαμβάνουν ευθύνες και να χαρακτηρίζονται από τιμιότητα. Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημάνουμε ότι οι τρεις αυτές αξίες επισημαίνονται και στη χώρα της Ελλάδας (Tamis-LeMonda κ.ά., 2002). Τέλος, οι γονείς στα περισσότερα μέρη της Αυστραλίας είναι στοργικοί απέναντι στα παιδιά τους, όπως θα αναμέναμε, καθώς ανήκουν στις δυτικές χώρες. Όμως, ορισμένοι αυτόχθονες λαοί, διατηρώντας τις παραδόσεις τους, παρουσιάζουν πολλά κοινά σημεία με ασιατικούς πολιτισμούς, όπως είναι η ανησυχία για επιτυχία στο σχολείο, ο σεβασμός στην οικογένεια και ο παράγοντας του φύλου στον τρόπο ανατροφής τους. Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, αποδεικνύεται ότι ο παράγοντας του πολιτισμού επηρεάζει περισσότερο την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των δίγλωσσων νηπίων από ότι ο συνδυασμός

των γλωσσών. Και αυτό διότι, λόγω των πεποιθήσεων κάθε πολιτισμού, είναι δυνατόν οι γονείς να προσαρμόσουν τις πρακτικές ανατροφής τους σύμφωνα με την κοινωνικά κατάλληλη συμπεριφορά. Την άποψη αυτή επιβεβαιώνουν και οι (Trommsdorff & Heikamp, 2013), οι οποίοι υπογραμμίζουν ότι ο τρόπος με τον οποίο κάθε πολιτισμός αντιλαμβάνεται τον εαυτό και τον κόσμο, επηρεάζει τους γονείς στην ανατροφή που θα παρέχουν στα παιδιά τους και στις ευθύνες που αναλαμβάνουν. Οι ίδιοι καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ανάλογα με τον πολιτισμό διαφέρει και η υποστήριξη που θα παρέχει η οικογένεια για τη διαχείριση των συναισθημάτων και την ανάπτυξη της κοινωνικο-συναισθηματικής ικανότητας των παιδιών. Αντίθετα, ο συνδυασμός των γλωσσών, ενδέχεται να προκαλεί δυσκολίες στη γλωσσική τους ανάπτυξη, όμως δεν επηρεάζει τα παιδιά στην κοινωνικο-συναισθηματική τους ανάπτυξη. Πράγματι, τα δίγλωσσα παιδιά, ακόμα και να μην χαρακτηρίζονται από επάρκεια της κυρίαρχης γλώσσας, μπορούν να αναπτύξουν καλύτερες κοινωνικές σχέσεις και από τα μονόγλωσσα παιδιά (Hruska, 2007). Όμως, υπάρχουν και έρευνες που παρουσιάζουν την επιρροή του συνδυασμού των γλωσσών μόνο στη συναισθηματική ανάπτυξη. Αν και δεν αναφέρεται σε παιδιά νηπιακής ηλικίας, η έρευνα των Costa κ.ά. (2014) παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αναφέρεται στην συναισθηματική αντίδραση του ατόμου όταν του τίθεται ένα ηθικό δίλημμα, στη μητρική και στη ξένη γλώσσα. Αποδεικνύεται ότι όταν το ίδιο ηθικό δίλημμα τίθεται σε μια ξένη γλώσσα, που δεν έχει κατακτηθεί επαρκώς, το άτομο έχει σωστότερη κρίση και είναι συναισθηματικά αποστασιοποιημένο, σε αντίθεση με την αντίδρασή του όταν του παρουσιάζεται το δίλημμα στη μητρική γλώσσα. Επιπλέον, όμως, επισημαίνεται ότι εάν το άτομο γνωρίζει επαρκώς τη ξένη γλώσσα, τότε μπορούν να παρατηρηθούν ίδιες συναισθηματικές αντιδράσεις με αυτές στην περίπτωση της μητρικής.

Σχετικά με τις επιπτώσεις και τα οφέλη της διγλωσσίας, μέσα από τα αποτελέσματα γίνεται κατανοητό ότι τα οφέλη υπερβαίνουν σε αριθμό τις επιπτώσεις στην κοινωνικο-

συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Ως επιπτώσεις της διγλωσσίας παρουσιάζονται: ο αρνητικός αντίκτυπος ορισμένων πεποιθήσεων ενός πολιτισμού στην έκφραση συναισθημάτων των παιδιών και την κοινωνικοποίησή τους, τα προβλήματα συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα της αδυναμίας της επικοινωνίας στο νηπιαγωγείο, η αδυναμία εκμάθησης της μητρικής γλώσσας στο σπίτι και η ενδεχόμενη εξάλειψή της. Αντίθετα τα οφέλη που είναι περισσότερα σχετίζονται με την καλύτερη κοινωνική συμπεριφορά των δίγλωσσων παιδιών, την επιμέλεια και δεκτικότητα τους στην εκμάθηση της κυρίαρχης γλώσσας και την ικανότητα προσαρμογής τους σε δύο διαφορετικά περιβάλλοντα. Επιπλέον, ενδιαφέροντα οφέλη αποτελούν η ικανότητα διατήρησης γεγονότων στη μνήμη για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, η αξιοποίηση της μητρικής γλώσσας για την ανάπτυξη γραμματικής και επιστημών, καθώς και η καλύτερη κατανόηση της οπτικής γωνίας των άλλων από τα δίγλωσσα παιδιά.

Όσον αφορά το τελευταίο ερώτημα, που σχετίζεται με τις εκπαιδευτικές πρακτικές, θα λέγαμε ότι υπάρχει μια ποικιλία πρακτικών με τις οποίες οι νηπιαγωγοί μπορούν να ενισχύσουν την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των δίγλωσσων νηπίων, αλλά και των μονόγλωσσων. Μέσα από τη βιβλιογραφική έρευνα καθίσταται σαφές ότι σημαντικότερη πρακτική αποτελεί η ζωγραφική, ίσως διότι μέσα από αυτή τα παιδιά μπορούν να εκφράσουν συναισθήματα και σκέψεις αποκλειστικά με σχέδια, χωρίς την απαραίτητη χρήση του λόγου. Σε αυτό συμφωνεί και ο Stamatis (2013), που επισημαίνει ότι μέσα από τη ζωγραφική, που αποτελεί την πιο ευχάριστη δραστηριότητα για τα περισσότερα παιδιά, αυτά μπορούν να εκφράζουν αυθόρμητα οτιδήποτε «κρύβουν» μέσα τους, όπως συναισθήματα για τον εαυτό τους και τους άλλους. Πέρα από τη ζωγραφική, προτείνονται ακόμα τα τραγούδια και το ελεύθερο παιχνίδι, μέσω του οποίου τα παιδιά μπορούν να μιμηθούν συμπεριφορές και να εκφράζονται μεταξύ τους με μεγαλύτερη άνεση, χωρίς την παρουσία της νηπιαγωγού. Τη σπουδαιότητα αυτών των πρακτικών

υπογραμμίζει και ο Τσιούμης (2003) αναφέροντας ότι «Χρήσιμα για το παιδί που δε γνωρίζει τη γλώσσα που ομιλείται στην τάξη, είναι παιχνίδια που περιέχουν επαναλήψεις λέξεων ή δραστηριότητες των οποίων το νόημα καθίσταται σαφές από τις δράσεις των άλλων». Η ανάγνωση ιστοριών τόσο στο σπίτι από τους γονείς, όσο και στο νηπιαγωγείο δεν θα μπορούσε να απουσιάζει από τις κατάλληλες πρακτικές για την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, διότι μέσα από τις ιστορίες τα παιδιά «μπαίνουν» στη θέση του ήρωα και βιώνουν τη δράση και τα συναισθήματα του. Την άποψη αυτή επιβεβαιώνει και η Κανατσούλη (2014) αναφέροντας ότι μέσα από τους λογοτεχνικούς ήρωες, τα παιδιά ανεξαρτήτου ηλικίας, μέσω της ταύτισης, καταφέρνουν να διαχειριστούν τα συναισθήματα που αναπτύσσονται με άτομα τους κοινωνικού τους περιβάλλοντος και να καταλάβουν τα κίνητρά τους. Αλλά και η ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων στο σπίτι φαίνεται να βοηθά στην ανάπτυξη των παιδιών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Sun (2019), η κοινωνικο-συναισθηματική τους ανάπτυξη ευνοείται σημαντικά όταν οι γονείς τους διαβάζουν συχνά βιβλία, ακόμα και όταν τα πηγαίνουν στη βιβλιοθήκη. Αξιοσημείωτο είναι ότι όταν συσχετίστηκε η σχέση του περιβάλλοντος του σπιτιού με την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, αποδείχθηκε ότι οι πρακτικές των γονέων που προαναφέρθηκαν ήταν υπεύθυνες για τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν τα παιδιά, σε αντίθεση με την ανάγνωση βιβλίων στα μανδρινικά στο σπίτι που συνέβαλαν στις κοινωνικές τους δεξιότητες. Έτσι συμπεραίνουμε ότι με την ανάγνωση, εκτός από τη συζήτηση που ακολουθεί μεταξύ παιδιού και γονιού, το παιδί μπορεί να αναγνωρίσει τις ενέργειες, τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά των ηρώων της ιστορίας και να ταυτιστεί με κάποια από αυτά, με την καθοδήγηση του ενήλικα. Ως προέκταση της ανάγνωσης ιστοριών, μέσω των οποίων, όπως προαναφέρθηκε, τα παιδιά ταυτίζονται, αποτελεί το θέατρο ή με άλλα λόγια η δραματοποίηση ιστοριών. Με παρόμοιο τρόπο, όπως και στην περίπτωση των ιστοριών, τα παιδιά αναλαμβάνοντας ένα ρόλο μπορούν να βιώσουν τα

συναισθήματα και να κατανοήσουν τις αιτίες των συμπεριφορών τόσο των δικών τους, όσο και των άλλων. Για παράδειγμα, αν η νηπιαγωγός ζητήσει από τα παιδιά να διαδραματίσουν μια ιστορία στην οποία πρωταγωνιστεί ένας πρόσφυγας, μέσω αυτής της δραστηριότητας θα καταφέρουν αρχικά να βιώσουν το πώς νιώθει και να καταλάβουν γιατί μπορεί να συμπεριφέρεται ή να του συμπεριφέρονται με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Πράγματι, όπως επισημαίνουν και οι Κουρκούτας και Chartier (2008), μέσα από τη διαδικασία ανάληψης ενός θεατρικού ρόλου το παιδί έχει τη δυνατότητα να ανακαλύψει στοιχεία του εαυτού του και των ανθρώπων γύρω του, καθώς μέσω αυτής πραγματοποιείται αλληλεπίδραση ανάμεσα στο παιδί, τον ρόλο του και το χώρο μέσα στο οποίον αυτός διαδραματίζεται. Συγκεκριμένα επισημαίνουν «Η δυνατότητα αναδημιουργίας... είναι το όχημα που θα με κάνει να δω και τις άλλες ζωές δίπλα μου, τις διαφορετικές πραγματικότητες των συνανθρώπων μου!».

Η μέθοδος project αν και απαιτεί αρκετό χρόνο για την ολοκλήρωσή της, αφού είναι ένα σύνολο δραστηριοτήτων από διάφορα γνωστικά αντικείμενα, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, καθώς μέσα από αυτή είναι δυνατή η εξάλειψη στερεοτύπων και η σύσφιξη σχέσεων μεταξύ των παιδιών. Τέλος, αξίζει να επισημάνουμε και την αξιοποίηση των τεχνολογικών μέσων, τα οποία δίνουν τη δυνατότητα στη νηπιαγωγό να παρουσιάσει στην τάξη υλικό από διάφορες χώρες του κόσμου, καθώς και να μάθει μέσω αυτών λέξεις και εκφράσεις από τη μητρική γλώσσα των δίγλωσσων παιδιών της τάξης της.

Σε αυτό το σημείο να επισημάνουμε ότι ορισμένες από αυτές τις πρακτικές να μην είναι σύμφωνες με τις αντιλήψεις κάποιων πολιτισμών. Για παράδειγμα, άμα στην τάξη υπάρχει παιδί που προέρχεται από αφρικανικό πολιτισμό, δεδομένης της εστίασής του στην ακαδημαϊκή επιτυχία και στην ανάπτυξη ηθικών αξιών, ενδεχομένως οι γονείς του να μην συμφωνούν πλήρως με τη δραστηριότητα του ελεύθερου παιχνιδιού ή της

ζωγραφικής, αλλά να αποδέχονται περισσότερο τη συμμετοχή των παιδιών τους σε δραστηριότητες που προάγουν τη γνώση, όπως γεωγραφία και γλώσσα, στα πλαίσια ενός διαπολιτισμικού project. Σε αυτή την περίπτωση η νηπιαγωγός είναι απαραίτητο να συνεννοηθεί με τους γονείς και να προσπαθήσει να βρει μια «χρυσή τομή», ώστε και να έχει την υποστήριξη των γονέων, αλλά και να μην αποκλείσει δραστηριότητες που θα ευνοήσουν την ανάπτυξη του παιδιού.

Συμπερασματικά, η παρουσίαση του τρόπου ανατροφής που επιλέγουν οι γονείς σε κάθε πολιτισμό, συνέβαλλε στην κατανόηση της επιρροής του στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων. Επιπλέον, η πλειονότητα των οφελών της διγλωσσίας σε αυτή την ανάπτυξη, περιορίζει τις ανησυχίες των γονέων και των εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία δίγλωσσων παιδιών. Τα οφέλη της διγλωσσίας σε συνδυασμό με τη γνώση του τρόπου ανατροφής σε διάφορους πολιτισμούς, συμβάλλουν στην καλύτερη αξιοποίηση των εκπαιδευτικών πρακτικών που προαναφέρθηκαν. Επομένως, είναι δυνατόν, τόσο οι νηπιαγωγοί όσο και οι γονείς να συμβάλλουν με το δικό τους τρόπο στην ενίσχυση των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών.

Όσον αφορά το ερευνητικό μέρος της παρούσας εργασίας, πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί. Αρχικά, μολονότι αναλύθηκαν αρκετές χώρες για τον τρόπο ανατροφής που επιλέγουν οι γονείς σε αυτές, δεν καλύφθηκαν όλες οι μεγάλες χώρες όπως για παράδειγμα Ρωσία, Σουηδία, Αίγυπτος κ.ά. Ακόμα, η βιβλιογραφία για την ανατροφή των γονέων στην Ελλάδα τα τελευταία επτά χρόνια ήταν δυσεύρετη. Επιπλέον, στους παράγοντες της διγλωσσίας που επηρεάζουν την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των νηπίων, μελετήθηκε κυρίως ο πολιτισμός και ο συνδυασμός των γλωσσών, και όχι τόσο το φύλο, η ηλικία του παιδιού και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων. Τέλος, το γεγονός ότι πρόκειται για βιβλιογραφική έρευνα, συνεπάγεται με την απουσία απόψεων των σύγχρονων νηπιαγωγών για τις κατάλληλες

εκπαιδευτικές πρακτικές. Επομένως, τα αποτελέσματα που προκύπτουν δεν μπορούν να οδηγήσουν σε πλήρως ασφαλή συμπεράσματα.

Η παρούσα εργασία μπορεί να προσφέρει οφέλη σε νηπιαγωγούς και γονείς. Οι νηπιαγωγοί, γνωρίζοντας τους τρόπους ανατροφής που ακολουθούνται στους πολιτισμούς που παρουσιάστηκαν, έχουν τη δυνατότητα να κατανοούν τις αξίες τους, ώστε να αποφευχθούν τυχόν συγκρούσεις με τους γονείς και να αξιοποιηθούν στις εκπαιδευτικές τους πρακτικές. Επιπλέον, μπορούν να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους πάνω στις διαπολιτισμικές δραστηριότητες που επιλέγουν να υλοποιήσουν στην τάξη. Από την άλλη πλευρά και οι γονείς μπορούν να γνωρίσουν πολιτισμούς με τους οποίους έρχονται σε συναναστροφή τα παιδιά τους, καθώς και να πληροφορηθούν για τα οφέλη της διγλωσσίας και τη σημασία των εκπαιδευτικών πρακτικών που προτείνονται για την προώθηση της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των νηπίων.

Οι περιορισμοί που αναφέρθηκαν παραπάνω καθιστούν αναγκαία την διεξαγωγή μελλοντικών ερευνών, που θα οδηγήσουν σε περισσότερο αξιόπιστα αποτελέσματα. Μελλοντικές έρευνες μπορούν να καλύψουν μεγαλύτερο εύρος μεγάλων χωρών όσον αφορά τον τρόπο ανατροφής των παιδιών τους και να εξετάσουν άλλους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των δίγλωσσων νηπίων, όπως το φύλο και η ηλικία του παιδιού, καθώς και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων. Επιπλέον, η αναζήτηση πιο πρόσφατης βιβλιογραφίας για την ανατροφή των Ελλήνων γονέων θα παρουσίαζε ενδιαφέρον, καθώς θα μπορούσαν να υπάρχουν διαφορές με αυτή που ακολουθούσαν πριν 20 χρόνια, όπως για παράδειγμα να εστιάζουν περισσότερο στην ακαδημαϊκή επιτυχία των παιδιών τους και λιγότερο στην κοινωνικο-συναισθηματική τους ανάπτυξη. Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε μια έρευνα στην οποία θα ερωτούνταν νηπιαγωγοί από διαπολιτισμικά σχολεία για τις εκπαιδευτικές πρακτικές που ενισχύουν την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Baker, C. (2001). *Εισαγωγή στη διγλωσσία και τη δίγλωσση εκπαίδευση* (Μ. Δαμανάκης, επιμ.), (Α. Αλεξανδροπούλου, μετ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Bar-On, A. (2004). *Early Childhood Care and Education in Africa: The Case of Botswana*. *Journal of Early Childhood Research*, 2(1), 67–84.
<https://doi.org/10.1177/1476718X0421004>
- Benson, C. J. (2002). *Real and Potential Benefits of Bilingual Programmes in Developing Countries*. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 5(6), 303–317. <https://doi.org/10.1080/13670050208667764>
- Best, D. L., House, A. S., Barnard, A. E., & Spicker, B. S. (1994). *Parent-Child Interactions in France, Germany, and Italy: The Effects of Gender and Culture*. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 25(2), 181–193.
<https://doi.org/10.1177/0022022194252002>
- Brizuela, L.A. (2012). *Hispanic Preschoolers' School Readiness: A Study Examining the Impact of Cultural, Social-Emotional, and Sociodemographic Factors*. Available from
https://pdfs.semanticscholar.org/f116/6883c3fd32364e82641c2f3edeeecdc1a67d.pdf?_ga=2.100588318.1410876050.1590682215-1885551307.1584975154
- Chain. (2017). *Academic Achievement of American Indian and Alaska Native Students: Does Social Emotional Competence Reduce the Impact of Poverty*. *American Indian and Alaska Native Mental Health Research*, 24(1), 1–29.
<https://doi.org/10.5820/aian.2401.2017.1>

- Cheah, C. S. L., & Chirkov, V. (2008). *Parents' Personal and Cultural Beliefs Regarding Young Children: A Cross-Cultural Study of Aboriginal and Euro-Canadian Mothers*. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 39(4), 402–423. <https://doi.org/10.1177/0022022108318130>
- Cheah, C. S. L., & Rubin, K. H. (2003). *European American and Mainland Chinese Mothers' Socialization Beliefs Regarding Preschoolers' Social Skills*. *Parenting*, 3(1), 1–21. https://doi.org/10.1207/S15327922PAR0301_01
- Cheah, C. S. L., & Rubin, K. H. (2004). *European American and Mainland Chinese mothers' responses to aggression and social withdrawal in preschoolers*. *International Journal of Behavioral Development*, 28(1), 83–94. <https://doi.org/10.1080/01650250344000299>
- Chen, X., Hastings, P. D., Rubin, K. H., Chen, H., Cen, G., & Stewart, S. L. (1998). *Child-rearing attitudes and behavioral inhibition in Chinese and Canadian toddlers: A cross-cultural study*. *Developmental Psychology*, 34(4), 677–686. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.34.4.677>
- Cheng, Y.-J. (2015). *Impact of Child-Centered Group Play Therapy on Social-Emotional Assets of Kindergarten Children*. 165.
- Chiu, L.-H. (1987). *Child-Rearing Attitudes of Chinese, Chinese-American, and Anglo-American Mothers*. *International Journal of Psychology*, 22(4), 409–419. <https://doi.org/10.1080/00207598708246782>
- Cole, M. & Cole, S. R. (2011). *Η ανάπτυξη των παιδιών* (Μ. Σόλμαν, μετ.). Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός
- Costa, A., Foucart, A., Hayakawa, S., Aparici, M., Apesteguia, J., Heafner, J., & Keysar, B. (2014). *Your Morals Depend on Language*. *PLoS ONE*, 9(4), e94842. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0094842>

- Dixon, S. V., Graber, J. A., & Brooks-Gunn, J. (2008). *The roles of respect for parental authority and parenting practices in parent-child conflict among African American, Latino, and European American families*. *Journal of Family Psychology*, 22(1), 1–10. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.1.1>
- Gillanders, C. (2007). *An English-Speaking Prekindergarten Teacher for Young Latino Children: Implications of the Teacher–Child Relationship on Second Language Learning*. *Early Childhood Education Journal*, 35(1), 47–54. <https://doi.org/10.1007/s10643-007-0163-x>
- Graves, S. L., & Howes, C. (2011). *Ethnic differences in social-emotional development in preschool: The impact of teacher child relationships and classroom quality*. *School Psychology Quarterly*, 26(3), 202–214. <https://doi.org/10.1037/a0024117>
- Halle, T. G., Whittaker, J. V., Zepeda, M., Rothenberg, L., Anderson, R., Daneri, P., Wessel, J., & Buysse, V. (2014). *The social–emotional development of dual language learners: Looking back at existing research and moving forward with purpose*. *Early Childhood Research Quarterly*, 29(4), 734–749. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2013.12.002>
- Han, W.-J., & Huang, C.-C. (2010). *The Forgotten Treasure: Bilingualism and Asian Children's Emotional and Behavioral Health*. *American Journal of Public Health*, 100(5), 831–838. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2009.174219>
- Hill, S. A. (2001). *Class, Race, and Gender Dimensions of Child Rearing in African American Families*. *Journal of Black Studies*, 31(4), 494–508. <https://doi.org/10.1177/002193470103100407>
- Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2010). *Κοινωνική Ψυχολογία* (Ε. Βασιλικός και Α. Αρβανίτης, μετ.). Αθήνα: Gutenberg

- Hruska, B. (2007). *"She My Friend": Implications of Friend Ideologies, Identities, and Relationships for Bilingual Kindergarteners*. *Multicultural Perspectives*, 9(4), 3–12.
<https://doi.org/10.1080/15210960701569542>
- Ikizer, E. G., & Ramírez-Esparza, N. (2018). *Bilinguals' social flexibility*. *Bilingualism: Language and Cognition*, 21(5), 957–969.
<https://doi.org/10.1017/S1366728917000414>
- Karabekiroglu, K., Uslu, R., Kapci-Seyitoglu, E. G., Özbaran, B., Öztop, D. B., Özel-Özcan, Ö., Dogangün, B., Gülen-Sismanlar, S., Görker, I., Fidan, T., Bahali, K. M., Barut, Y., Gürkan, K., Kilic, B. G., Ay, P., Taskin, B., Bilgin, N., & Cengel-Kültür, E. S. (2013). *A nationwide study of social–emotional problems in young children in Turkey*. *Infant Behavior and Development*, 36(1), 162–170.
<https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2012.11.007>
- Keshavarz, S., & Baharudin, R. (2009). *Parenting Style in a Collectivist Culture of Malaysia*. 10(1), 9.
- Kohm, K. E., Holmes, R. M., Romeo, L., & Koolidge, L. (2016). *The connection between shared storybook readings, children's imagination, social interactions, affect, prosocial behavior, and social play*. *International Journal of Play*, 5(2), 128–140.
<https://doi.org/10.1080/21594937.2016.1203895>
- Kohnert, K., Yim, D., Nett, K., Kan, P. F., & Duran, L. (2005). *Intervention With Linguistically Diverse Preschool Children: A Focus on Developing Home Language(s)*. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 36(3), 251–263.
[https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2005/025\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2005/025))
- Lin, C.-Y.C., & Fu, V. R. (1990). *A Comparison of Child-rearing Practices among Chinese, Immigrant Chinese, and Caucasian-American Parents*. *Child Development*, 61(2), 429–433. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1990.tb02789.x>

- McLeod, S., Harrison, L. J., Whiteford, C., & Walker, S. (2016). *Multilingualism and speech-language competence in early childhood: Impact on academic and social-emotional outcomes at school*. *Early Childhood Research Quarterly*, 34, 53
- Magruder, E. S., Hayslip, W. W., Espinosa, L. M. & Matera, C. (2013). *Many Languages, One Teacher: Supporting Language and Literacy Development for Preschool Dual Language Learners*. *Young Children*, 68 (1) , 8-15.
- Mahak, A. (2018). *Solitary (Independent) Play – Benefits and Why It Is Good for Kids*. Retrieved from: <https://parenting.firstcry.com/articles/solitary-independent-play-benefits-and-tips-to-encourage-it-in-a-child/>
- Molina, P., Bulgarelli, D., Henning, A., & Aschersleben, G. (2014). *Emotion understanding: A cross-cultural comparison between Italian and German preschoolers*. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(5), 592–607. <https://doi.org/10.1080/17405629.2014.890585>
- Nicoladis, E., Charbonnier, M., & Popescu, A. (2016). *Second Language/Bilingualism at An Early Age with Emphasis on Its Impact on Early Socio-Cognitive and Socio-Emotional Development*. 6.
- Oades-Sese, G. V., & Li, Y. (2011). *Attachment relationships as predictors of language skills for at-risk bilingual preschool children*. *Psychology in the Schools*, 48(7), 707–722. <https://doi.org/10.1002/pits.20583>
- Park, S.-Y., & Cheah, C. S. L. (2005). *Korean mothers' proactive socialisation beliefs regarding preschoolers' social skills*. *International Journal of Behavioral Development*, 29(1), 24–34. <https://doi.org/10.1080/01650250444000306>
- Polvikoski, V. (2017). *How children interact with peers in a multilingual environment*. 56.

- Ramirez, V. (2012). *The effects of parental acculturation and parenting behaviors on the social-emotional functioning of young Hispanic children*. Retrieved from <https://doi.org/doi:10.7282/T37P8X62>
- Ramírez-Esparza, N., Gosling, S. D., Benet-Martínez, V., Potter, J. P., & Pennebaker, J. W. (2006). *Do bilinguals have two personalities? A special case of cultural frame switching*. *Journal of Research in Personality*, 40(2), 99–120. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2004.09.001>
- Ren, L., & Pope Edwards, C. (2015). *Pathways of influence: Chinese parents' expectations, parenting styles, and child social competence*. *Early Child Development and Care*, 185(4), 614–630. <https://doi.org/10.1080/03004430.2014.944908>
- Rodriguez, B. L., & Olswang, L. B. (2003). *Mexican-American and Anglo-American Mothers' Beliefs and Values About Child Rearing, Education, and Language Impairment*. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 12(4), 452–462. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2003/091\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2003/091))
- Rosenthal, M. K., & Roer-Strier, D. (2001). *Cultural differences in mothers' developmental goals and ethnotheories*. *International Journal of Psychology*, 36(1), 20–31. <https://doi.org/10.1080/00207590042000029>
- Ryu, J. (2004). *The Social Adjustment of Three, Young, High-Achieving Korean-English Bilingual Students in Kindergarten*. *Early Childhood Education Journal*, 32(3), 165–171. <https://doi.org/10.1023/B:ECEJ.0000048968.53805.ca>
- Sharif, R. H. (2015). *The role of social-emotional stability in english among Iraqi kindergartners*. Retrieved from <http://acikarsiv.aydin.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11547/1987/426130.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Shin, J. Y., Bayram-Ozdemir, S., Lee, J., & Cheah, C. S. L. (2010). *The Parenting Practices and Child Social Emotional Outcomes of Korean Immigrant Mothers with Different Acculturation Strategies*. Ανακτήθηκε από http://ocean.kisti.re.kr/downfile/volume/kacs/ODHHBP/2010/v31n1/ODHHBP_2010_v31n1_179.pdf
- Stamatis, P. (2013). *Emotional communication: Tracing aspects of self-expression in paintings of preschoolers*. *European Journal of Child Development, Education and Psychopathology*, ISSN-e 2530-0776, ISSN 2340-924X, 1(2), 87-96. <https://doi.org/10.1989/ejpad.v1i2.8>
- Su, C., & Hynie, M. (2011). *Effects of Life Stress, Social Support, and Cultural Norms on Parenting Styles Among Mainland Chinese, European Canadian, and Chinese Canadian Immigrant Mothers*. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42(6), 944–962. <https://doi.org/10.1177/0022022110381124>
- Suizzo, M.-A. (2002). *French parents' cultural models and childrearing beliefs*. *International Journal of Behavioral Development*, 26(4), 297–307. <https://doi.org/10.1080/01650250143000175>
- Sun, H. (2019). *Home Environment, Bilingual Preschooler's Receptive Mother Tongue Language Outcomes, and Social-Emotional and Behavioral Skills: One Stone for Two Birds?* *Frontiers in Psychology*, 10, 1640. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01640>
- Tamis-LeMonda, C. S., Wang, S., Koutsouvanou, E., & Albright, M. (2002). *Childrearing Values in Greece, Taiwan, and the United States*. *Parenting*, 2(3), 185–208. https://doi.org/10.1207/S15327922PAR0203_01

- Trommsdorff, G., & Cole, P. M. (2011). *Emotion, Self-Regulation, and Social Behavior in Cultural Contexts*. 17. In: Chen, Xinyin, ed. and others. *Socioemotional development in cultural context*. New York: Guilford Pr., pp. 131-163
- Trommsdorff, G., & Heikamp, T. (2013). *Socialization of emotions and emotion regulation in cultural context*. 14. In: Barnow and Balkir, (eds.). *Cultural variations in psychopathology : from research to practice*. <https://d-nb.info/1112611509/34>
- Trostle, S. L. (1988). *The Effects of Child-Centered Group Play Sessions on Social-Emotional Growth of Three- to Six-Year-Old Bilingual Puerto Rican Children*. *Journal of Research in Childhood Education*, 3(2), 93–106. <https://doi.org/10.1080/02568548809594932>
- Tudge, J. R. H., Lopes, R. S. C., Piccinini, C. A., Sperb, T. M., Chipenda-Dansokho, S., Marin, A. H., Vivian, A. G., de Oliveira, D. S., Frizzo, G. B., & Freitas, L. B. L. (2013). *Child-Rearing Values in Southern Brazil: Mutual Influences of Social Class and Parents' Perceptions of Their Children's Development*. *Journal of Family Issues*, 34(10), 1379–1400. <https://doi.org/10.1177/0192513X12453820>
- Vieira, M. L., Seidl-de-Moura, M. L., Lordelo, E., Piccinini, C. A., Dal Forno Martins, G., Mafioletti Macarini, S., Ribeiro Moncorvo, M. C., Ramos Pontes, F. A., Colino Magalhães, C. M., Ribeiro Salomão, N. M., & Odália Rimoli, A. (2010). *Brazilian Mothers' Beliefs About Child-Rearing Practices*. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41(2), 195–211. <https://doi.org/10.1177/0022022109354642>
- Vives, M. L., Repke, L., & Costa, A. (2018). *Does bilingualism really affect social flexibility?* *Bilingualism: Language and Cognition*, 21(5), 952–956. <https://doi.org/10.1017/S1366728918000123>

- Wang, Q., Shao, Y., & Li, Y. J. (2010). "My Way or Mom's Way?" *The Bilingual and Bicultural Self in Hong Kong Chinese Children and Adolescents*. *Child Development*, 81(2), 555–567. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01415.x>
- Winsler, A., Kim, Y. K., & Richard, E. R. (2014). *Socio-emotional skills, behavior problems, and Spanish competence predict the acquisition of English among English language learners in poverty*. *Developmental Psychology*, 50(9), 2242–2254. <https://doi.org/10.1037/a0037161>
- Wu, P., Robinson, C. C., Yang, C., Hart, C. H., Olsen, S. F., Porter, C. L., Jin, S., Wo, J., & Wu, X. (2002). *Similarities and differences in mothers' parenting of preschoolers in China and the United States*. *International Journal of Behavioral Development*, 26(6), 481–491. <https://doi.org/10.1080/01650250143000436>
- Yagmurlu, B., & Sanson, A. (2009). *Parenting and temperament as predictors of prosocial behaviour in Australian and Turkish Australian children*. *Australian Journal of Psychology*, 61(2), 77–88. <https://doi.org/10.1080/00049530802001338>
- Yavarian, R. (2012). *Assessment of Social-Emotional Skills Development of Children Aged 4-6 Years in Tehran Kindergartens*. *International Journal of Psychology (IPA)*, 6(2).

Ελληνική

- Κανατσούλη, Μ. (2014). *Μυστικά, Ψέματα, Όνειρα και άλλα*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Καραστογιάννη, Ε. (2007). *Νηπιαγωγείο για όλα τα παιδιά. Βασικές παιδαγωγικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αρχές* (Πτυχιακή εργασία). Ανακτήθηκε από <https://core.ac.uk/download/pdf/132820471.pdf>

- Κολοβός, Λ. (2019). *Η έννοια του Πρόσφυγα: Project στο Νηπιαγωγείο* (Δημοσιευμένη Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.
- Κουρκούτας, Η. & Chartier, J.-P. (Επιμ.). (2008). *Παιδιά και έφηβοι με ψυχοκοινωνικές και μαθησιακές διαταραχές. Στρατηγικές παρέμβασης*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος
- Παναγάκη, Μ. Ρ. (2017). *Το παιχνίδι ως εργαλείο ψυχοκοινωνικής διαμόρφωσης και ένταξης των παιδιών προσφύγων στην εκπαιδευτική πραγματικότητα: Απόψεις εκπαιδευτικών* (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.
- Παπαοικονόμου, Δ. (2020). *Απόψεις, Πεποιθήσεις και Διδακτικές Επιλογές Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιου Σχολείου για τη Διδασκαλία Δίγλωσσων Μαθητών με ή/και χωρίς Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες στο Γλωσσικό Μάθημα* (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Παυλίδου, Ζ. (2019). *Νέες Τεχνολογίες και Διαπολιτισμική εκπαίδευση: αξιοποίηση των ΤΠΕ στις πολυπολιτισμικές Τάξεις Υποδοχής στην Α/θμια εκπαίδευση* (Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Τσιγκουνάκη, Α. Α. (2013). *Κοινωνικοί παράγοντες και σχολική επίδοση: παιδιά οικογενειών με χαμηλό κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο* (Πτυχιακή μελέτη). Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.
- Τσιούμης, Κ.Α. (2003). *Ο μικρός «Άλλος». Μειονοτικές ομάδες στην προσχολική εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζυγός.